

**Socialhögskolan
Lunds Universitet**

***FAMILJEHEM I SKUGGAN AV NEW PUBLIC
MANAGEMENT***

Masteruppsats (SOAM 22) ht 2019
Helene Hardenstedt
Handledare Verner Denvall

Abstract

The purpose of this study was to explore the increased privatization that followed in the wake of New public management. The study was based on foster home business and foster home conditions, with the existence of different logics with sometimes contradictory requirements to explore how foster home experiences affect their choice to enter into agreements with municipal or consultancy-supported activities. The investigated issues were how foster homes perceive conditions that result from entering into agreements with municipal foster home activities compared to consultant-supported activities and how foster home experiences affect their choice of entering into agreements with municipal / public or consultant-supported activities? The study's empirical data was based on interviews in focus groups with foster homes and structured interviews with associations of interest for foster homes and consultant-supported activities. The results are analyzed based on new institutionalism theory and institutional logic. The results of the study showed that the foster homes experiences can be a significant part of the choice of social worker, however, it was not the most significant deciding factor. Instead, the results showed that the questions of the foster homes status and recognition were assigned greater significance. The result gave a picture that foster homes in their daily tasks relate to different logics, apparently with an effort to get order in their everyday lives.

FÖRORD

Uppsatsarbetet har tagit lång tid, mestadels har det varit spännande och inspirerande. Det har samtidigt varit utmanande och stundtals på gränsen till plågsamt. Jag har lärt mig oerhört mycket, både om familjehem och lärandets ständiga utmaningar. Jag har många att tacka.

Först och främst vill jag rikta ett stort tack till de familjehem som medverkat i studien. För att ni tog er tid att medverka i intervju i fokusgrupp. Jag vill också tacka de föreningar som genom sina ordförande och vice ordförande låtit mig ta del av sina mångåriga erfarenheter att möta frågor som berör familjehemsverksamhet både i smått och stort. Era värdefulla erfarenheter och reflektioner är den här studiens mest väsentliga hörnstenar. Ni har lärt mig mycket. Jag vill i det sammanhanget också rikta ett stort tack till de kommuner som gav min undersökning tid och uppmärksamhet.

Till min tålmodige handledare Verner Denvall, TACK för värdefull handledning och för att du aldrig gav upp, att du var med på hela resan. Att ha haft dig som handledare har inneburit att jag känt mig lugn inombords, hur motigt det än har tett sig. Dina insatser har varit ovärderliga, liksom din glimt i ögonvrån. Tack för den återkommande uppmaningen ”stringens Helene, stringens”. Uppmaningen har varit riktad mot de ”många-ordens-meningar”, även om jag ibland misslyckats. Det är säkert flera delar kvar i manuset som inte är så stringenta som vi båda hade önskat, men utan dig hade de meningarna varit betydligt fler. TACK också för att du stöttade mig när jag själv tvekade.

Jag vill tacka min ögonläkare Elizabetha, för det du åstadkommit med mina ögon under tiden för mitt uppsatsskrivande. Du är en skicklig ögonläkare, men ännu mer så har du stöttat och varit förstående när jag försökt prata mig ur alla läskiga behandlingar.

Tack Eva för hjälp med språkligt kunnande och ögon med sinne för detaljer.

Ett särskilt tack till mina barn och min familj för att ni visat förståelse, kärlek till er!!

Sist men inte minst vill jag tacka dig Ambjörn. Mannen och kärleken i mitt liv. Ditt tveklösa stöd har alltid funnits. Tack också för att du, så osjälvviskt, uppmuntrat mig och mest för att du uppmuntrat mig när det verkar som mest motigt. KÄRLEK till dig!

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INTRODUKTION

1.1 Introduktion.....	1
1.2 Problemformulering.....	2
1.3 Syfte och frågeställningar.....	3
1.4 Ämnet; Familjehem och familjehemsverksamhet.....	5
1.5 Förklaring av centrala begrepp.....	8

2. ORIENTERING AV KUNSKAPSLÄGET - TIDIGARE FORSKNING

2.1 Forskning med inriktning mot familjehemsverksamhet.....	9
2.1.1 Familjehemsrelaterad forskning utifrån en historisk kontext.....	9
2.1.2 Svensk forskning om familjehemsplacerade barn.....	10
2.1.3 Forskning med inriktning mot familjehem med relevans för min studie.....	11
2.1.4 Forskning med inriktning mot institutionella logiker.....	12
2.2 Privatisering av offentlig sektor samt konsekvenser	13
2.2.1 Något om privata utförarens marknadsandelar inom offentlig verksamhet i Sverige och i Norden.....	13
2.2.2 Privata tjänster inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg.....	14
2.2.3 Byråkratisk logik och marknadslogik - med fokus på New public management.....	14
2.2.4 Hur gick det med försöken att effektivisera offentlig sektor?.....	15
2.2.5 En sammanfattande reflektion kring den forskning som presenterats, med koppling till den här studiens syfte.....	16

3. TEORI

3.1 Organisationsteori.....	17
3.2 Institutionella logiker	17
3.3 Nyinstitutionell teoribildning.....	18
3.3.1 Organisatorisk fält	18
3.3.2 Familjehemsverksamhet som organisatoriskt fält.....	19
3.3.3 Isomorfism.....	20
3.4 Socialkonstruktivism.....	20
3.5 En sammanfattande reflektion kring de organisationsteorier och begrepp som presenterats och dess koppling till den här studiens empiri och analys.....	22

4. METOD

4.1 Forskningsansats.....	22
4.2 Forskningsstrategi och forskningsdesign.....	23
4.3 Något om studiens resa och upplägg.....	24
4.4 Datainsamlingsmetod	25
4.5 Urval.....	25

4.6 Tillvägagångssätt Delstudie 1.....	25
4.7 Tillvägagångssätt Delstudie 2.....	30
4.8 Trovärdighet	34
4.8.1 Tillförlitlighet.....	34
4.8.2 Förförståelse	35
4.9 Forskningsetiska överväganden.....	35

5. REDOVISNING OCH ANALYS

5.1 Studiens analysmodell.....	38
5.2 Kapitlets upplägg.....	38
5.3 Vilka uttryck tar sig byråkratisk logik?.....	38
5.3.1 Kontroll och tillsyn.....	38
5.3.2 Legitimitet	41
5.4 Vilka uttryck tar sig marknadslogik?.....	42
5.4.1 Familjehems behov av stöd och stödets betydelse.....	42
5.4.2 Tillgänglighet och kontinuitet, förtroende och tillit.....	44
5.4.3 Vinster i välfärden.....	45
5.5 Institutionell komplexitet – både motsägelse och möjlighet.....	47
5.5.1 Homogenisering och isomorfism.....	47
5.5.2 Rötter, traditioner och nya landskap.....	49
5.5.3 Institutionella logiker (ordningar), hur och var de konstrueras och förändras.....	50
5.5.4 Att förhålla sig till ökande institutionell komplexitet.....	50
5.6 Summering av studiens resultat.....	52

6. AVSLUTANDE DISKUSSION.....53

7. LITTERATURFÖRTECKNING.....56

8. BILAGOR.....61

1.1 INTRODUKTION

Ett familjehem, som är ett enskilt hem är en familj som på uppdrag av socialnämnden öppnar sitt hem för barn eller ungdomar som av någon anledning inte kan bo kvar hos sina föräldrar. Det kan gälla under kortare eller längre tid. Enligt rådande regelverk kan ett familjehem själv avgöra om de vill ingå avtal med kommunal/offentlig eller privat aktör (konsulentstödd verksamhet). Ett familjehem kan även ingå avtal med båda parterna samtidigt. Ett familjehem tillåts inte att driva näringsverksamhet i juridisk mening, oberoende om man ingår avtal med offentlig eller konsulentstöd verksamhet.

I alla tider och i alla samhällen har det funnits barn som av olika skäl inte har kunnat eller inte har ansetts kunna bo hos sina biologiska föräldrar (Ann-Sofie Bergman 2011). Av Socialstyrelsens hemsida (2019) framgår att av de barn och unga som någon gång fick en insats genom socialtjänstens försorg under 2018 var 23 100 (48%) placerade i familjehem. Lösningarna på problemet har varierat. I Sverige har de här barnen oftast placerats i familjehem (tidigare fosterbarn). Om man jämför svensk familjehemsverksamhet av idag med hur det såg ut för exempelvis hundra år sedan kan man upptäcka en del skillnader. Idag står det offentliga för finansiering av verksamheterna genom skattemedel. Vid sekelskiftet år 1900 hade filantropiska aktörer en mer central roll och finansiering skedde till stor del genom donationer från medel- och överklassen (Löfstrand 2009). Forskarna Johanna Sköld och Ingrid Söderlind (2014) skriver om en del förändringar som skedde under tidigt 1900-tal och som haft betydelse för familjehemsverksamhetens utveckling. Ett exempel utgörs av Sveriges omvandling från ett jordbrukssamhälle till ett tjänstesamhälle. Lagändringar som infördes 1902 och 1924 om stärkt skydd för fosterbarn utgör ett annat exempel, liksom upptäckt av änglamakeri och flera dödsfall av barn som var placerade i fosterhem under tidigt 1900-tal (2014). Enligt Sköld och Söderlind (2014) finns det situationer i dagens familjehemsverksamhet som påminner om förhållanden som rådde under sena 1800-tal och tidiga 1900-tal. De jämför, som ett exempel fattigvårdens auktioner där fosterbarn bjöds ut till den som tog minst betalt med dagens upphandling för vård till barn och unga (2014 s.11).

Kunskapsläget om familjehems nutida villkor är bristfälligt (Stefan Wiklund 2011). Den här studien bidrar med ny kunskap om hur etableringen av New public management påverkat familjehem.

1.2 PROBLEMFORMULERING

Staffan Johansson, Peter Dellgran och Staffan Höjer (2015) beskriver etablerandet av New public management som den mest omtalade och genomgripande förändring som präglat välfärdssektorn i såväl Sverige som många andra länder sedan slutet på 1980-talet. Marie Sallnäs & Stefan Wiklund (2018) beskriver etablerandet av New public management som en central milstolpe med avseende på senare års organisering av olika verksamheter inom välfärdssektorns områden. Enligt Stefan Wiklund (2011) har marknadsieringens intåg medfört konsekvenser för svensk familjehemsverksamhet, som en del av svensk välfärd (2011 s. 130). Ingrid Löfstrand (2009) pekar i sin studie på att den ökande privatiseringen erbjuder fler valmöjligheter för familjehem. Eftersom familjehem själv kan avgöra vem av kommunal och/eller privat aktör de vill ingå avtal med uppstår flera förhandlingsmöjligheter, exempelvis om generösare ersättning, erbjudande om utökat stöd och avlastning. En trolig följd av det, i kombination med att socialtjänsten i allt högre utsträckning anlitar privata utförare på grund av egna svårigheter att rekrytera familjehem är att ersättningen till familjehem ökat under senare år (SOU 2014:3). I ett försök att ha kontroll över skenande kostnader för verksamhetsområdet har en del kommuner utfärdat riktlinjer att endast använda familjehem i egen regi då den formen anses mindre kostsam. De konsulentsödda verksamheterna tar ofta betalt av kommunerna för att ställa de familjehem de ingått avtal med till kommunernas förfogande. En sådan utveckling kan medföra att placeringsalternativet blir dyrare jämfört med vad det placerade barnets vårdbehov egentligen motiverar (Löfstrand 2009).

En central händelse av betydelse, som också påverkat familjehemsverksamhet utspelade sig 2015 då ett stort antal ensamkommande från krigsdrabbade länder sökte sig till Europa, däribland Sverige. I takt med den tilltagande strömmen av ensamkommande barn och unga ställdes höga krav på kommunerna att snabbt hitta boenden och familjehem. Många gånger hade kommunen inte något annat alternativ än att använda sig av privata familjehemsförmedlare, - konsulentstödd verksamhet. Inte sällan genom direktupphandling med stora svårigheter att upptäcka oseriösa aktörer. Enligt ett reportage i SVT Nyheter Väst den 7 september 2015 gick att läsa "Tusentals ensamkommande flyktingbarn hamnar i olämpliga miljöer i Sverige. Enligt uppgifter till SVT Nyheter Väst tar många personer emot dem för pengarnas skull och låter dem sköta hem och hushåll". I en rapport från Konkurrensverket (2017) framgår att antalet konsulentstödda familjehemsbolag ökade kraftigt de närmaste två åren efter ensamkommande barn och ungas ankomst. Rapporten (2017) pekar på att en tredjedel av de konsulentstödsföretag som identifierats registrerades

hos Bolagsverket under 2015. I april 2017 infördes tillståndsplikt för konsulentstött familjehemsverksamhet och skulle kunna ses som en förstärkning av kontroll för upptäckt av oseriösa aktörer. Tillståndsplikt utfärdas av Inspektionen för vård och omsorg (IVO som också är den myndighet som beviljar tillstånd samt utövar tillsyn över dessa verksamheter.

Sammantaget framstår familjehems villkor, i ljuset av ökad privatisering som komplex. Mot bakgrund av ökad privatisering inom offentlig sektors familjehemsverksamhet är det inte orimligt att anta att det skett en grundläggande förändring i familjehems villkor. Som en del av samhällets välfärdsorganisation tvingas de förhålla sig till en föränderlig omgivning i form av andra driftsformer jämfört med offentlig sektor, skilda logiker och motstridiga krav och värderingar är några exempel. Laura Hartman (2011) visar på ett exempel då hon beskriver hur ledningen i en verksamhet som drivs i offentlig regi har svaga ekonomiska drivkrafter eftersom eventuell avkastning medan motsvarande investering i en verksamhet som drivs i privat regi skulle löna sig för ägarna (2011 s.165).

Studiens teoretiska ramverk, som domineras av teoribildning från nyinstitutionalism och institutionella logiker erbjuder en möjlighet att förstå hur förändringar, i en dynamik av olika logikers skilda intressen och värderingar påverkar familjehem. Att rikta ett särskilt fokus mot familjehem bidrar till en inblick i vad som händer på vardagsnivå, vilka avvägningar som ingår i familjehems arbete. Detta kan i sin tur skapa förståelse för hur olika villkor, utmaningar och handlingsutrymmen hanteras.

1.3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med den här studien är att utforska den ökade privatisering som följt i spåren av New public management för att analysera olika konsekvenser marknadiseringen inneburit för familjehem och hur deras erfarenheter påverkar dem att ingå avtal med offentlig/kommunal eller konsulentstött verksamhet. Förstudien redovisas inte här.

Följande frågeställningar ska besvaras.

- Hur upplever familjehemmen att ingå avtal med offentlig familjehemsverksamhet jämfört med konsulentstött verksamhet?

- Hur påverkar familjehemmens erfarenheter deras val av att ingå avtal med offentlig familjehemsverksamhet eller konsulentstödd verksamhet?

Studiens upplägg består av olika moment som enklast beskrivs som en sammanhängande kedja av undersökande moment, där det ena undersökande momentet inspirerat och legat till grund för nästa. Nedan följer en kortfattad presentation över det. En mer detaljerad redovisning av studiens upplägg följer i kapitel 3.

- Studiens första undersökande moment består i en förstudie i form av en enkätundersökning. Utskick av enkät skedde brevlades till 18 familjehem varav 9 familjehem besvarade enkäten. Förstudiens resultat belyste familjehems erfarenheter i olika frågor, exempelvis olika former av stöd. Resultatet av förstudien redovisas inte här.
- Studiens andra undersökande moment består i intervju i fokusgrupp. Intervju i fokusgrupp har skett vid två tillfällen med två respektive tre familjehem per intervju. Vid intervju i fokusgrupp framkom olika aspekter på familjehems erfarenheter. Flera aspekter gällde skillnader och likheter i att ingå avtal med offentlig och/eller konsulentstödd verksamhet. Resultatet från förstudien och intervju i fokusgrupp inspirerade nya frågor. Frågor med inriktning mot faktorer av kontextuell betydelse i förhållande till familjehems förändrade villkor i och med framväxten av en ökad marknadsisering. Efter analys bedömdes det lämpligt att utöka studiens empiri. Detta moment presenteras som delstudie 1 i kapitel 4. Redovisning av resultatet sker i kapitel 5.
- Studiens tredje undersökande moment består av fyra intervjuer med företrädare för tre olika intresseföreningar. Två intresseföreningar stödjer familjehem och en förening som stödjer privat/konsulentstödd verksamhet. Detta moment presenteras som delstudie 2 i kapitel 4. Redovisning av resultatet sker i kapitel 5.

1.4 Ämnet; Familjehem och familjehemsverksamhet

Att vara familjehem, - ett uppdrag

Enligt socialtjänstlagen 6 kap 1 § (Lag 2001:453) ska socialnämnden sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett familjehem, (i samma paragraf anges förutom familjehem även hem för vård eller boende, eller stödboende för barn och unga i åldern 16 - 20 år). Ett familjehem ska ge det placerade barnet en god vård och se till att barnet får sina behov tillgodosedda i samverkan med socialtjänst, föräldrar och andra berörda. För att alla barn och unga i familjehem ska få en god vård och bästa möjliga förutsättningar till ett gott vuxenliv ska vården vara trygg, säker, ändamålsenlig och präglas av kontinuitet. Ett familjehem får, till skillnad från vårdformen HVB (Hem för vård och boende) inte bedrivas som företagsliknande verksamhet. Ett barn får inte tas emot för vård och fostran i ett enskilt hem (familjehem) utan socialtjänstens medgivande. Som grund för medgivandet ska socialtjänsten utreda förhållanden och förutsättningar för vård i det enskilda hemmet (SoL 6 kap. § 6).

Omprövning av beslut om placering i familjehem

När ett barn är placerat i samhällsvård med stöd av 4 kap. 1 § socialtjänstlagen eller enligt 2 § LVU är kommunens socialnämnd skyldig att var sjätte månad överväga (ompröva) om vården fortfarande behövs. Den information som ligger till grund för övervägandet inhämtas från den kontinuerliga uppföljning (lagstadgade besök i familjehemmet minst 4 gånger per år) som den kommunala familjehemsverksamheten har ansvar för. Övervägandet ska bland annat innehålla information om hur vården bedrivs och hur barnets eller den unges och vårdnadshavares situation utvecklar sig. Barnets situation ska särskilt uppmärksammas då barnet är i centrum.

Ersättning

Som ersättning uppbär familjehemmet arvode och omkostnad, oberoende om man ingått avtal med offentlig eller konsulentstödd verksamhet. I praktiken är det ofta den part som familjehemmet ingått avtal med som också sköter frågor om ersättning och arvode. Sveriges kommuner och regioner (SKR) utfärdar rekommendationer gällande ersättningens nivå och belopp. Både kommuner och konsulentstödd verksamhet följer i möjligaste mån SKR rekommendationer om ersättning. I rådande konkurrens om familjehem är det dock inte sällan att båda parterna erbjuder högre ersättning än vad som rekommenderas. Arvodet är skattepliktigt, sjukpenning- och pensionsgrundande, vilket omkostnadsdelen inte är. Däremot berättigar det inte till tjänstepension eller ersättning inom ramen för

arbetslöshetsförsäkringen. Familjehemsföräldrar har rätt till tillfällig föräldrapenning på samma villkor som vårdnadshavare och biologiska föräldrar. Om en placering upphör utgår i regel ingen ersättning till familjehemmet. En uppsägning avtalas vanligtvis med en uppsägningstid om en till två veckor. Ett familjehem har ingen anställning i traditionell mening, istället upprättas ett uppdragsliknande avtal mellan familjehemmet och den aktuella uppdragsgivaren.

En familjehemsutredning

Syftet med att utreda familjehem är att klarlägga det eventuella familjehemmets resurser och om dessa vid en matchning motsvarar det aktuella barnets personlighet, nätverk och behov. De krav som bör ställas är att det blivande familjehemmet ska ha tid samt fysiskt och känslomässigt utrymme för uppdraget, en stabil familjerelation, ett fungerande nätverk samt en ordnad tillvaro vad gäller ekonomi och livsföring i övrigt. I förekommande fall är det positivt om familjehemmet bor geografiskt nära barnets ursprungsfamilj samt har en dokumenterad vilja och förmåga till samarbete med barnets föräldrar och med socialtjänsten. Innan en familjehemsutredning inleds görs vanligtvis en vandelsprövning, bland annat genom begäran om utdrag från polisens misstanke- och belastningsregister. Familjehem som ingår avtal med konsulentstödd verksamhet ska utbildas, utredas och bedömas på samma sätt som familjehem som ingått avtal med offentlig sektor. Ett familjehem utreds på nytt om förhållandena i familjen förändras väsentligt, exempelvis vid skilsmässa. I praktiken händer det att konsulentstödd verksamhet överlåter åt offentlig sektor att göra mer djupgående utredningar.

Olika former stöd samt utbildning och handledning

I socialtjänstlagen stadgas att det är socialnämnden som ska tillhandahålla den utbildning som behövs för de som nämnden har för avsikt att anlita som familjehem eller jourhem (SoL 6 kap. § 6c) samt lämna råd, stöd och hjälp till familjehem och jourhem (SoL 6 kap. § 7a). Inom offentlig sektor kan dels en familjehemssekreterare tillhandahålla olika former stöd, dels kan kommunen istället välja att köpa in sådan tjänst från privat sektor. Familjehem som ingått avtal med konsulentstödd familjehemsverksamhet erhåller vanligtvis stöd direkt från en familjehemskonsulent som är anställd i bolaget. Båda verksamhetsformerna kan i förekommande fall bevilja familjehem extern handledning. Inte sällan tillhandahåller båda verksamheterna olika former av utbildning till familjehem. Socialstyrelsen utgav 2016 ut ett utbildningsprogram med inriktning mot familjehemsverksamhet: *Ett hem att växa i*.

Utbildningsprogrammet är en uppdaterad grundutbildning för jour- och familjehem som tagits fram av Socialstyrelsen i samverkan med praktiker och forskare. Utbildningsmaterialet består av två delar – en lärobok (Familjehemmets bok) och en studiehandledning för utbildare.

Lagen om offentlig upphandling, direktupphandling och rekrytering av familjehem

Lagen om offentlig upphandling och ramavtal är en process som tillåter offentliga aktörer att köpa tjänster och varor av marknadens aktörer och infördes 2016 (lag 2016:1145). Vid en offentlig upphandling specificeras vilka kvalitetskrav som gäller. Ett av syftena med det är att minska riskerna att anlita oseriösa vårdgivare (SOU 2014:3). Kommuner har möjlighet att ingå avtal med konsulentstödd verksamhet i olika frågor som berör området familjehemsverksamhet såsom; rekrytering av familjehem, förse familjehem med råd, stöd och handledning (6 kap. 7 a § SoL), samt att tillhandahålla utbildning (6 kap. 6 c § SoL). En direktupphandling kan användas när det som ska köpas har ett värde som understiger gränsen för direktupphandling. En direktupphandling kan också i vissa fall användas om det finns synnerliga skäl eller om kriterierna för att få tillämpa ett förhandlat förfarande utan föregående annonsering är uppfyllda (Konkurrensverket 2017). Kommuner använder offentlig upphandling vid uppköp av familjehem i olika utsträckning. Många gånger är det svårt för kommuner att på förhand beräkna behovet av familjehem exempelvis på årsbasis samt vilken specifik kompetens som kan tänkas efterfrågas. Mindre kommuner har större svårigheter att överblicka resursbehov jämfört med stora kommuner. Mot bakgrund av rådande brist på egen tillgång till familjehem är det inte ovanligt att kommuner anlitar privat verksamhet för rekrytering i akuta situationer.

Både offentlig sektor och konsulentstödd verksamhet rekryterar familjehem. Verksamheterna profilerar sig på olika sätt för att fånga familjers intresse att bli familjehem. Gemensamt för båda verksamhetsformerna är att annonsering sker dels i olika branschtidningar dels i annan press. Vid genomgång av olika hemsidor på nätet kan konstateras att konsulentstödd verksamhet oftare marknadsför sig genom erbjudande om olika former av stöd, utbildning och handledning jämfört med kommunal familjehemverksamhet. Utöver mer traditionell annonsering i olika branschtidningar sker rekrytering även på olika chattsidor och forum på facebook, en möjlighet som öppnats upp under senare år i och med ökad digitalisering. Det finns liknande forum för familjehem.

Utifrån rådande brist på familjehem medför en rekrytering oftast goda möjligheter för familjehemmet att förhandla om sitt avtal, exempelvis nivå på ersättning, omfattning av stöd och avlastning. Den möjligheten gäller både om förhandlingen ska göras med offentlig sektor eller konsulentstödd verksamhet. Utfallet på förhandlingen kan bero på en mängd olika faktorer, exempelvis familjehemmets specifika kompetens och kvalitet i relation till det aktuella behovet, erfarenhet, boendemiljö, om familjehemmet har andra pågående placeringar. En annan väsentlig faktor kan vara att familjehemmet har en tillitsbärande relation till familjehemssekreteraren eller konsulenteten sedan tidigare. Eftersom familjehem inte tillåts drivas i näringsidkande syfte kan de inte själv vara ägare alternativt delägare i familjehemsverksamhet som drivs i privat regi.

Sekretess och tystnadsplikt

Familjehem (familjehemsföräldrar), som är enskilt bedrivna verksamheter omfattas inte av OSL och den s.k. socialtjänstsekretessen som följer av 26 kap. 1 § OSL (offentlighets- och sekretesslagen 2009:400) och har därför möjlighet att lämna de uppgifter som behövs om barnet, till exempel vid kontakt med barnomsorg och förskola/skola. Att familjehemsföräldrarna inte omfattas av socialtjänstsekretessen motiveras bland annat med att de är jämförbara med vanliga föräldrar och ska ha möjlighet att kunna samtala med exempelvis skolpersonal om barnets problem, utan restriktioner. Dock bör familjehemsföräldrarna/familjehemmet erinras om att vara försiktiga med uppgifter om barnet och dess anhöriga.

1.5 Förklaring av centrala begrepp

Centrala begrepp i denna uppsats är familjehem, offentlig/kommunal familjehemsverksamhet, konsulentstödd familjehemsverksamhet, institutionella logiker.

Familjehem kallades tidigare fosterhem. I socialtjänstförordningen 3 kap. 2 § definieras begreppet familjehem på följande sätt: ”Med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt”. Det handlar således om att ta emot ett barn som en medlem i familjen och vårda och fostra barnet i föräldrarnas ställe. Att vara familjehem är ett personligt uppdrag och kan inte bedrivas yrkesmässigt. Frågan om yrkesmässighet handlar om att familjehem inte ska vara ekonomiskt beroende av att de får placerade barn. I uppsatsen kommer jag huvudsakligen använda den nutida termen, som är familjehem. Jag kommer även

huvudsakligen använda termen familjehem istället för familjehemsföräldern/familjehemsföräldrarna då en del familjehem består av en vuxen och en del av två vuxna.

Med konsulentstödd familjehemsverksamhet avses privata verksamheter som exempelvis rekryterar och förmedlar familjehem till offentlig verksamhet och ger stöd till familjehem.

Med offentlig respektive kommunal familjehemsverksamhet avses den kommunala verksamhet som har ansvar för barn som placeras i familjehem. Jag kommer i varierande grad, av redaktionella skäl använda båda begreppen omväxlande.

Med offentlig verksamhet avses den skattefinansierade verksamhet som drivs åt det allmänna, underställt stat, primärkommun och sekundärkommun eller andra politiska enheter.

Med institutionella logiker avses kulturella och sociala betingelser som verkar i en organisations omgivning

2. ORIENTERING AV KUNSKAPSLÄGET - TIDIGARE FORSKNING

Kunskapen om vad som händer i familjehem är begränsad. Den forskning som bedrivits har i huvudsak varit fokuserad på barn och unga som är placerade och deras föräldrar. För att kunna utveckla familjehemsvården krävs mer kunskap överlag. Den komplexitet som omgärdar forskningsfältet familjehemsvård präglas av flertalet perspektiv, några kommer jag att presentera i detta kapitel. Kapitlet består av två delar.

2.1 Forskning med inriktning mot familjehemsverksamhet

Den här delen presenterar forskning med inriktning mot familjehemsverksamhet och institutionella logiker och den andra forskning med inriktning mot en ökad marknadsivering inom familjehemsverksamhet. Kapitlet avslutas (2.2.5) med en sammanfattande reflektion kring den forskning som presenterats, med koppling till den här studiens syfte.

2.1.1 Familjehemsrelaterad forskning utifrån en historisk kontext

De familjehemsplaceringar som gjordes i storstäderna i sekelskiftets Sverige (1800 - 1900 talet) berodde vanligtvis på att en eller båda föräldrarna avlidit eller att barnet hade en ogift mor som var fattig (Sköld & Söderlind 2014 s. 82- 88). En annan vanlig anledning var att barns behov av tillsyn inte gick att lösa då föräldern, mestadels modern skulle kunna arbeta. I

slutet av 1800-talet var över 40 000 barn i Sverige placerade i annat hem än det egna, att jämföras med cirka 29 000 placeringar 2014 (ibid.). Anledningen till minskningen beror bland annat på barnomsorgens utbyggnad under tidigt 1900-tal (Bergman 2011).

En betydande del av de historiska skildringar som beskriver familjehemsvårdens utveckling under framförallt senare delen av 1800 – talet ger en bild över en tidigt existerande fosterbarnsindustri. Sköld och Söderlind (2014) ger i sin studie ett exempel när de beskriver hur läkaren och sundhetsinspektören Richard Wawrinsky, vid en inspektion av fosterbarnsvården i Stockholm i slutet av 1800-talet förfasade sig över hur de placerade barnen hade det. Journalisten Tini Ernsjö Rappe (2015) ger ett annat exempel när hon beskriver hur politikern, Nils Andersson 1901 i en motion ger frågan om fosterbarnsvård sin kraft. "Vi hafva djurskydd, men ej skydd för dessa fosterbarn" (2015 s. 22). Med tiden ökade samhällets kontroll och 1926 kom lagen om samhällets barnavård, som tog fäste på att det skulle finnas en barnavårdsnämnd i varje kommun som hade till uppgift att hantera barnavårdsfrågorna. Exempelvis fick utackordering av barn endast ske till personer och familjer man bedömde vara lämpliga för uppgiften. Ett nutida exempel på händelse som uppmärksammat placerade barns utsatthet är den statliga utredningen, Vanvårdsutredningen (2011). Vanvårdsutredningen (2011) konstaterar bland annat att ett stort antal placerade barn och unga, även under senare tid än tidigt 1900-tal blivit utsatta för psykiska och fysiska övergrepp.

2.1.2 Svensk forskning med inriktning mot familjehemsplacerade barn

Mycket av svensk forskning som berör samhällsplacerade barn är baserad på akt- och registerstudier. Forskning som genomförts med unga som informanter i frågor med avseende på barns placering i familjehem är relativt mager, både i Sverige och internationellt. Viktoria Skoog är en av få som i sin forskning gett barnens perspektiv en röst. Skoog (2013) har i sin forskning påvisat att instabilitet för barn i familjehem och på institutioner är vanligt och innebär svåra känslor för barnen. I en artikel i Socionomens Forskningssupplement (2013) redogör Tommy Lundström och Marie Sallnäs för en studie som också är baserad på barn och unga som informanter. I artikeln presenteras en undersökning av hur barn som är placerade i dygnsvård upplever sin situation. Av redovisningen framgår att resultatet överensstämmer med liknande studier, att de flesta barn uppger att de är nöjda med dygnsvården och att de barn som uppger att de är mindre nöjda framförallt går att finna inom institutionsvården (2013 s. 42- 43). Ett annat exempel på studie med fokus på samhällsplacerade barn är en

longitudinell forskningsstudie som genomförts av Gunvor Andersson (2008). I studien följdes 26 barn, som i tidig ålder placerats på barnhem i början av 1980-talet, en del av barnen blev senare placerade på familjehem. Forskningen bedrevs från barnens tidiga barndom tills de var 25 - 30 år. Uppföljning har skett vid sammanlagt sju tillfällen och fokuserar på barnens egna berättelser om utsatthet och placeringshistoria samt hur deras liv ser ut i vuxen ålder (2008). Bo Vinnerljung, professor i socialt arbete vid Socialhögskolan i Stockholm har under många år forskat om hur det går för barn som vårdats av samhället, bland annat genom registerstudier. Titti Mattson, professor och forskare, har under många år ägnat sig åt forskning med inriktning mot samhällseliga insatser och ingripanden inom bland annat socialtjänsten. I en forskningsrapport (2016) *Barn i familjehem* identifierar Vinnerljung och Mattsson en rad brister med det nuvarande regelverket för barn i familjehem. De menar att dessa barn, inom flera områden får sämre stöd i Sverige än i många andra länder. I forskningsrapporten föreslår de fler åtgärder, bland annat förstärkt lagstiftning (2016 s. 34- 38).

2.1.3 Forskning med inriktning mot familjehem med relevans för min studie

Svensk forskning med inriktning mot familjehem med relevans för min studie har till stor del producerats av forskarna Ingrid Höjer (2001) och Ingrid Löfstrand (2009). Ingrid Höjer gav 2001 ut sin avhandling *Fosterfamiljens inre liv*. I studien undersökte Höjer svaren på frågorna vad som händer när en "vanlig" familj blir en fosterfamilj (familjehem) och hur familjens inre liv påverkas av fosterföräldraskapet, hur relationerna mellan makar/sambor och mellan föräldrar och barn påverkas. Höjer kom i sin studie fram till att många placerade barn som placeras idag har problem som innebär att familjehemsföräldrarna ställs inför svårigheter att närma sig barnen och skapa en relation till dem. Eftersom det skett en förändring (Bergman 2011; Sköld och Söderlind 2014) i synen på vilken roll ett familjehem förväntas ha gentemot det placerade barnet har Höjers studie (2001) relevans för min studie. För endast några decennier sedan ansågs familjehem utgöra en form av ersättning för de biologiska föräldrarna, idag anses familjehems funktion mer utgöra ett kompletterande föräldraskap (Höjer 2001). Utöver de aspekter Höjer beskriver om familjehems alltmer krävande utmaningar är den studiens aspekter på kvalitet även intressanta i förhållande till min studie. Detta då kvalitet som fenomen är en infallsvinkel i den här studien, exempelvis utifrån faktorer som stöd, handledning och utbildning.

Forskaren Ingrid Löfstrand färdigställde sin licentiatavhandling 2009. Studien har ett fokus på samhällseliga förutsättningar för familjehem för tonåringar samt privatisering av offentlig sektor samt dess konsekvenser. Syftet med Löfstrands studie är att beskriva och analysera familjehemsvård av idag. Utifrån olika perspektiv diskuteras i studien förutsättningarna för socialtjänsten att placera barn i familjehem, även hur privata aktörer har etablerat sig. Löfstrand (2009) menar, liksom Höjer (2001) att förväntningarna på familjehemmen i Sverige har ökat under senare år eftersom familjehemsplacering idag även väljs för tonåringar och barn med speciella svårigheter. Löfstrands studie (2009) bidrar med kunskaper om hur familjehemsvård har organiserats under de senast decennierna (mesonivå) och om familjehemmens erfarenheter (mikronivå). Dessutom sätts resultaten in i ett vidare samhällsperspektiv (makronivå). De familjehem som intervjuats beskriver att de har fått ett gott stöd av organisationen och att de inte hade klarat av uppdraget annars. Familjehemmen beskriver även hur de uppskattar att deras uppdragsgivare har varit lätta att få tag på. De slutsatser Löfstrand menar studien visar är att välfärdspolitiken har brister om de barn och ungdomar som behöver placeras i familjehem (2009). Löfstrands forskning bedömer jag vara en svensk studie med god relevans för min egen studie.

En engelsk studie (Berrick, Shauffer och Rodriguez 2011) visar på samma resultat som Höjers studie (2001), att familjehemsföräldrar har en önskan om att göra skillnad för barn som är utsatta samt en önskan om att fortsätta föräldraskapet efter att biologiska barn flyttat hemifrån. En annan engelsk studie som har gjorts av forskarna McDonald, Burgess och Smith (2003) bedömer jag också vara av relevans för min studie. Studien beskriver bland annat hur tidigare forskning visat att fosterfamiljer som (själva) kan identifiera och påtala behov av stöd är mer nöjda med sin roll som fosterfamilj jämfört med andra fosterfamiljer. Relevansen i förhållande till min studie bedömer jag bland annat vara studiens empiriska resultat med betoning av fosterföräldrars (familjehems) erfarenheter och den betydelse de kan ha.

2.1.4 Forskning med inriktning mot institutionella logiker

Svensk forskning med inriktning mot institutionella logiker har uppmärksammats inom skilda genrer. Lina Ponnert (2015) utvecklar i en artikel en teoretisk modell som syftar till att förstå några utvalda men centrala tolkningsdilemman av barnets bästa som uppmärksammats i socialtjänstens arbete med barn (Socionomens Forskningssupplement 2015). I artikeln söker Ponnert svar på frågorna: Vilka skilda logiker och centrala begrepp har kopplats samman med barnets bästa och med varandra i teorin? Hur kan vi teoretiskt förstå fenomen som bristande delaktighet för barn och att generella föreställningar om barns behov kan styra

beslutsfattande, i en tid då principen om barnets bästa ska vägleda arbetet? Ponnert reflekterar i artikeln över hur skilda logiker som socialtjänst och rättssystem återkopplar till sina egna kunskapsfält (2015 s. 51). I det som följer lyfter Ponnert fram hur de olika logikerna förknippas både med begreppen objektsyn respektive subjektsyn. Att barn får komma till tals menar hon kan tolkas som en subjektsyn på barn, men om vuxnas perspektiv är avgörande i beslutsfattandet kan det dominerande perspektivet ändå leda till att barnet görs till objekt.

Ett annat exempel som tydliggör skilda institutionella logiker finns att hämta från en helt annan genre än socialt arbete och familjehemsverksamhet. I en artikel i tidskriften Arbetsmarknad och Arbetsliv (2018) diskuterar forskarna Sofia Persson och Sara Uhnoo räddningstjänstens och frivilligas insatser och samverkan vid skogsbranden i Västmanland, 2017. Artikelns resultat, vars syfte är att belysa likheter och skillnader mellan professionellas och frivilligas villkor och agerande visar att både räddningstjänstens och frivilligas insats präglades av en pluralitet av institutionella logiker. Även hur den rådande krishantering tog form på spänningsfält där skilda institutionella logiker gjorde sig gällande, vilket skapade konflikter och friktioner men också handlingsutrymme för de olika aktörerna (2018 s. 63).

2.2 Privatisering av offentlig sektor samt konsekvenser

I kapitlets andra del presenteras forskning med inriktning mot en ökad marknadisering inom familjehemsverksamhet samt de skilda institutionella logikerna byråkratisk logik och marknadslogik - med fokus på New public management. Kapitlet avslutas med en sammanfattande reflektion kring kunskapsläget och den forskning som presenterats, med koppling till den här studiens syfte.

2.2.1 Något om privata utförares marknadsandelar inom offentlig verksamhet i Sverige och Norden

Utvecklingen av konkurrensutsättning av offentlig verksamhet varierar beroende vilket område man studerar. Inom både vården och äldreomsorgen tillåts vinstsyftande företag i samtliga nordiska länder. I en rapport som getts ut av Svenskt Näringsliv (2012) framgår att det förhållandet även råder i Storbritannien, Frankrike, Tyskland och Tjeckien. Undantaget i de undersökta länderna är skolan. I samma rapport beskriver författaren Anders Morin att gemensamt för Danmark, Finland, Norge och Sverige är att vården och omsorgen finansieras med skattemedel och till 70–90 procent utförs i offentlig regi och i övrigt av privata utförare, huvudsakligen vinstdrivande företag – allt från egenföretagare till större koncerner. De

markanta undantagen är enligt rapporten barnomsorgen i Norge och äldreomsorgen i Finland där privata utförare svarar för omkring hälften av verksamheten. Vad gäller sjukvården säger Morin (2012) att den i samtliga nordiska länder i huvudsak är offentligt finansierad och i alla länder finns privatpraktiserande läkare, tandläkare och sjukgymnaster.

I antologin Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd? (Hartman 2011) undersöks och beskrivs utvecklingen av konkurrensens konsekvenser inom sex välfärdsområden i Sverige; förskola, skola, ungdoms- och missbruksvård, arbetsmarknadspolitik, hälso- och sjukvård samt insatser för äldre och funktionshindrade. Utvecklingen mot fler privata aktörer under 2000-talet var snabbast inom skolans välfärdsområde. Som jämförelse kan nämnas att det i Norge, Danmark och Finland inte är tillåtet att driva skolor i privat regi överhuvudtaget. Andelen privata vårdgivare har även ökat inom området hälso- och sjukvård de senaste årtionden (2011 s. 209).

2.2.2 Privata tjänster inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg

Anna Hollander (2005) pekar på att en omständighet som begränsar total privatisering av socialtjänsten är att stora delar av socialtjänstens arbete utgörs av myndighetsutövning. Det innebär att delar av arbetet inte kan överföras till annan aktör. Stefan Wiklund (2011) skriver att privata tjänster inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg är avvikande, om man jämför med det som annars är karaktäristiskt och typiskt för den svenska välfärdsmodellen. Som ett exempel pekar han på (2011) att den behovsprövning som sker inom socialtjänstens individ- och familjeomsorg skiljer sig från andra mer generella verksamheter (exempelvis sjukvården) på så sätt att socialtjänstens behovsprövning svarar för en betydande andel av verksamhetens totala omfattning och att endast en tredjedel av de barn och unga som berörs förmedlas insatser (Wiklund s.112-113). I en engelsk artikel (2019) pekar den svenske forskaren Simon Härnbro på hur privatiseringens idéer och tankar påverkat bildandet av den ideala klienten i ett marknadsorienterat Sverige. En av Härnbros reflektioner är att socialarbetaren, till följd av ökad marknadsisering tenderar att mer agera som en marknadsaktör inom genren socialt arbete och att klienter blivit socialtjänstens kunder (min översättning) (Härnbro 2019).

2.2.3 Byråkratisk logik och marknadslogik - med fokus på New public management

New public management, som utvecklades ur en neoliberal politik i USA och Storbritannien innebar att den privata marknadens tankesätt blev en förebild för att även organisera och driva offentlig verksamhet. En av de mest citerade artiklar som berör New public management är

Christopher Hoods artikel *A Public Management for all seasons?* (1991. Enligt Hood (1991) bygger New public management på så kallade megatrender inom offentlig administration, som syftar till att minska offentliga utgifter, personalkostnader samt att skapa kvasi-marknader genom att konkurrensutsätta offentlig sektor. Inledningsvis handlade styrningen till stor del om strukturella förändringar med beställare- och utförarmodeller, omorganisering av enheter (både sammanslagningar och uppdelning i mindre enheter), privatiseringar samt mätningar och management inspirerad av privata näringslivet. Begrepp som användes flitigt var decentralisering, resultatstyrning, resultatenheter och målstyrning. Därefter kom en period då transparens, riktlinjer, dokumentation och öppna jämförelser blev allt viktigare (Bejerot & Hasselbladh 2008).

New public management initierades som marknadsreform i Sverige under senare delen av 1900 –talet (Levin 2017). Byråkratiologiken uppfattades vara alltför rigid och marknadslogik, med den privata sektorns driftsformer sågs även i Sverige som ett mer effektivt sätt att driva en verksamhet på. Marknadslogikens framväxt i offentlig sektor har påverkat olika sektorer i differentierad grad (Hartman 2011 s.258-275). Inom sjukvården kan iakttagas en förändring i form av att allmänheten blir kunder och kan välja bland ett antal konkurrerande tjänster. En uppdelning inom den offentliga verksamheten, där produktion skulle skiljas från beställaren och den privata sektorn kunde bjudas in som producenter är ett annat kännetecken (Wiklund 2011). Marianne Dovermark och Ulf Lundström (2017) konstaterar i en artikel att marknadsiseringen tagit sig olika uttryck även inom det svenska skolsystemet. I artikeln beskriver de att marknadsiseringen inom utbildningsområdet bland annat visar sig i att fokus läggs på föräldrars rätt att välja skola och utbildning till sina barn snarare än på barns rätt till allmän utbildning (2017 s. 8). I tidskriften *Debatt pågår!* (SKL 2016) debatteras att New public management som styrlogik inte har ersatt befintliga styrlogiker, utan snarare adderats till dem. Enligt Laura Hartman (2011 s.9-11) har etablerandet av New public management, med ökat inflytande av marknadsorienteringen förändrat förutsättningar för organisering inom välfärdssektorns områden. Det motiverar ett särskilt fokus mot byråkratisk logik och marknadslogik.

2.2.4. Framgång eller fall – hur blev det med försöken att effektivisera offentlig sektor?

Forskning med inriktning mot om försöken att effektivisera offentlig sektor lyckats är knapphändig. I sökandet efter studier kring vilka konsekvenser New public management egentligen inneburit framkommer att det finns både förespråkare och kritiker. En del

forskningsresultat pekar på att både produktion och resultat förblev oförändrade, i vissa fall till och med sämre. Andra studier visar dock på förbättringar. Stefan Wiklund konstaterar i en artikel (2005) att det finns ytterst lite empirisk kunskap i frågan och att det fortfarande är en öppen fråga i vilken utsträckning förändringen kan ses som effektivisering av den offentliga sektorns resurser. I en rapport (2014) som behandlar frågor mer koppling till styrning och organisering efter New Public Management beskriver sociologen Åke Sandberg att slutsatserna av en utvärdering, som gjorts av SNS kortfattat kan sammanfattas med att det inte går att hävda att verksamheten bedrivs mer effektivt. Men det går inte heller att hävda motsatsen, menar Sandberg

Flera kritiska analyser av New public management har betraktat management i den offentliga sektorns myndighetsutövning och tjänsteproduktion som något riskfyllt (Bejerot & Hasselbladh 2008 s. 7-25). Att försöka fixera och styra de specifika handlingsformer, normer och mål som är förknippade med fostran av barn, sjukvård, omvårdnad i livets slutskede med hjälp av management riskerar enligt nämnda författare att stänga såväl den offentliga som den interna dialogen om värderingar och målsättningar i offentlig sektor (ibid.). Forskaren Roland Almkvist tillskriver New public management både för- och nackdelar. I en artikel i nättidskriften Motivation (2013) edogör han för att den största fördelen som forskningen har kunnat påvisa är att konkurrensutsatt offentlig verksamhet leder till ökad produktivitet.

Sammanfattningsvis råder, enligt den forskning som redovisats ovan, oenighet i frågan om försöken att effektivisera offentlig sektor varit lyckosamma eller inte.

2.2.5 En sammanfattande reflektion kring det kunskapsläge och forskning som presenterats och dess koppling till den här studiens syfte

När samhället tar ansvar för barn och ungas uppväxt i föräldrars ställe är en grundläggande princip att samhället agerar på att sådant sätt att ingripandet och placeringen leder till att det blir bättre för barnet, jämfört med om barnet inte blivit placerat. Den förändring som ägt rum i och med etablerandet av New public management har banat väg för den privata sektorns marknadslika idéer inom offentlig verksamhet med logiker med olika villkor och värderingar som följd. Fördjupad kunskap om vilka konsekvenser den ökade marknadiseringen inneburit för familjehem framstår i det ljuset som betydelsefull.

3. TEORI

I detta kapitel presenteras och diskuteras teoretiska utgångspunkter som varit betydelsefulla för analys av det empiriska materialet där teoribildning om nyinstitutionalism och institutionella logiker är de mest centrala. Jag bedömer teorivalen som användbara för att analysera studiens empiri.

- Nyinstitutionell teoribildning: Nyinstitutionell teoribildning med begreppen organisatoriska fält och isomorfism ges en central betydelse i analysarbetet.
- Institutionella logiker: Institutionella logiker är de ramar och värderingar som råder i en organisation (verksamhet).
- Socialkonstruktivistisk teorin: Den socialkonstruktivistiska teorin vilar på antagandet att vår verklighet är en social konstruerad överenskommelse.

Kapitlet avslutas med ett avsnitt där jag redogör för hur jag bedömer att valen faller ut.

3.1 Organisationsteori

Ett allmänt drag för det organisationsteoretiska fältet är att området präglats av ett flertal möjliga teoretiska perspektiv. Staffan Johansson (m.fl. 2015) beskriver det som vildvuxet och dynamiskt. Dan Ingvar Jacobsen och Jan Thorsvik (2008) ser organisationsteori som ett förfarande för att förstå och förklara vad som sker inom formella organisationer. De beskriver som en utgångspunkt att kunskap om organisationer kan användas i förbättrande syfte (2008).

3.2 Institutionella logiker

Begreppet institutionella logiker, liksom begreppet institutionell sfär är en innovation inom den nyinstitutionella teorins ram och är ett begrepp med flera olika innebörder. En innebörd är att institutioner är kulturella och sociala betingelser som verkar i en organisations omgivning och påverkar organisationer genom att ställa krav som framställs av politiska beslutsfattare och professionella grupperingar (Grape m.fl. 2006). En annan innebörd som återfinns i litteraturen är att en organisation, genom att eftersträva institutionella krav vinner sin legitimitet (Grape m.fl. 2006; Levin 2017). Sammanfattningsvis kan en institutionell logik sägas vara normerna, som i en viss sfär skapar ordning och reda och bygger upp ett mönster för organisering av mänsklig samvaro. Beroende på vilken institutionell logik som råder bestämmer den vad som är lämpligt respektive olämpligt beteende. Medan institutionella logiker kan sägas definiera värderingar och skapa informella regelverk inom en organisation belyser ett socialkonstruktivistiskt synsätt hur individer och aktörer konstruerar sin sociala verklighet. Både teorierna tar sin utgångspunkt i institutionell teoribildning.

3.3 Nyinstitutionell teoribildning

Nyinstitutionalismen har varit något av en framgångssaga under de senaste trettio åren inom organisationsanalysen (Johansson 2009). Enligt Roine Johansson (2009) dök teorin upp som ett kritiskt inslag i organisationsteorin och sedan dess har tanken om institutioners och rationaliserade myters betydelse för organisationers legitimitet fått ett starkt genomslag (2009 s. 5-7). Inom forskningsområdet organisationer, inte minst människobehandlande organisationer, har teorin blivit en flitigt använd teori och kombineras i hög grad med andra teorier (Johansson m.fl. 2015). Det centrala i nyinstitutionell teori är att den försöker ge nya svar på ”gamla” samhällsvetenskapliga frågor om hur sociala handlingar skapas, förmedlas och kanaliseras genom arrangemang” (Grape m.fl. 2006 s. 12). Teorin betonar organisationers behov av att vara i samklang med sina omgivningar och lägger därför stor tonvikt vid betydelsen av legitimitet (2006). Genom det synsättet blir det ömsesidiga beroendet mellan organisationen och omgivningen ett nytt perspektiv inom organisationsteorin. Till skillnad från den kategorin av organisationsteorier som betraktar organisationer som informellt strukturerade, kollektiva entiteter antar man inom nyinstitutionalismen organisationer som system av ömsesidigt beroende aktiviteter som länkar samman koalitioner av intressegrupper (Levin 2017).

Teorin grundar sig egentligen i två centrala verk: John Meyer & Brian Rowan *Institutionalized Organizations: Formal structure as Myth and Ceremony* (1977) och Paul DiMaggio och Walter Powell, *The Iron cage Revisited: Institutional Isomorfism and collective Rationality in Organizational Fields* (1983). Nyinstitutionalismen anses ha gjort sin egentliga debut 1977 då John Meyer och Brian Rowan publicerade artikeln *Institutionalized Organizations: Formal structure as Myth and Ceremony*. Genom artikeln introducerades ett nytt synsätt på förhållandet mellan organisationer och dess omgivning i meningen att organisationer istället för att vara rationella och målinriktade följer gemensamma mönster och påverkas av sin omgivning (Johansson 2009).

3.3.1 Organisatoriskt fält

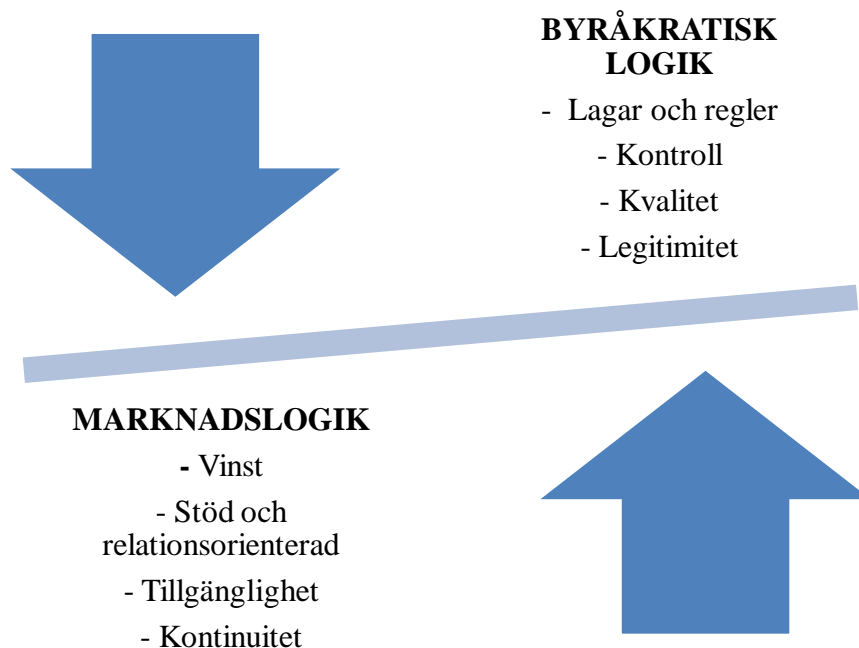
Enligt Paul Di Maggio och Walter Powells (1983) definition består ett organisatoriskt fält av olika slags organisationer, där var och en av dessa ägnar sig åt en del av ett större institutionaliserat verksamhetsområde. Uttryckt med andra ord: ett och samma fält består av olika slags organisationer, med den gemensamma nämnaren att var och en av dessa ägnar sig åt en del av ett större institutionaliserat verksamhetsområde. Det kan både vara relationer som

konkurrens inom samma bransch, producenter eller leverantörer och kunder, myndigheter. Samtidigt som organisationerna bidrar till att skapa fältet kommer de själva att skapas av fältet i en ständigt pågående process. (Grape mfl. 2006). Genom att organisationerna tillhör dessa fält kan de få den legitimitet som de behöver, exempelvis skaffa sig kompetent personal och andra resurser som behövs för att organisationen ska överleva (Levin 2017).

3.3.2 Familjehemsverksamhet som organisatoriskt fält

Den analysmodell som presenteras nedan har ett fokus på marknadslogiken och den byråkratiska logiken. Logikerna gestaltas nedan i ett antal grundläggande attribut, till exempel lagar, regler och stöd för att lättare avgöra typ av organisation, så som de beskrivs och återfinns i det empiriska underlaget. Det finns ytterligare logiker invävda i modellen som inte kommer presenteras här. Exempelvis omsorgs- och behandlingslogik och professionslogik. Modellens motgående pilar syftar till att illustrera fältets inre dynamik av skilda intressen. En mer utförlig redovisning av det sker i kapitel 5.

Familjehemsverksamhet som organisatoriskt fält med existens av två dominerande logiker byråkratisk logik och marknadslogik.

3.3.3 Isomorfism

En konsekvens av att organisationer tillhör ett gemensamt fält är att de tenderar att bli alltmer lika varandra, en homogenisering uppstår. Det har förklarats med begreppet isomorfism (Johansson m.fl. 2015). Paul DiMaggio och Walter Powell (1983) särskiljer mellan tre olika former av isomorfism där tvingande isomorfism är resultatet av både formella och informella påtryckningar från en organisation till en annan organisation. Den starkare organisationen, exempelvis staten kan påverka genom lagstiftning och föreskrifter. Den andra varianten av isomorfism är imiterande (mimetisk). Det innebär att en organisation, på grund av osäkerhet, kan använda en annan organisations metod eller teknik istället för att använda sig av ett eget koncept. Den tredje formen av isomorfism är normativ isomorfism. Den formen kan förklaras genom professionalisering av arbetsprocesserna inom organisationen där förändring sker så att de blir mer enhetliga med verksamheter. Enligt John Meyer och Bryan Rowan (1977) resulterar institutionell isomorfism i att en organisation blir framgångsrik och överlever. I den här studien kommer två former av isomorfism diskuteras, - styrande isomorfism och imiterande (mimetisk) isomorfism.

3.4 Socialkonstruktivism

För socialkonstruktivism gäller att sociala företeelser och kategorier skapas i socialt samspel. Resultaten av en socialt konstruerad verklighet är aldrig slutgiltiga, det socialt konstruerade fortgår i ett kontinuum (Engdahl och Larsson 2013). Människan skapar samhället och är i sin tur en produkt av samhället. Att jämföras med den objektivistiska synen som menar att utveckling inte styrs av mellanmänskliga relationer och samspel utan av rationalitet och är deterministisk till sin karaktär (ibid.).

Människor har en benägenhet att utforma vanor, vanor ger trygghet och förutsägbarhet (Bergman och Lucker 1979). I socialt samspel med andra människor sprider sig många av dessa vanor och upprepas vanorna tillräckligt många gånger kan de utvecklas till ett normbildande sätt att vara och tas i sin förlängning för givet (jämför Denvall 2013). Verkligheten beskrivs av Barbara Czarniawska (2015) vara under ständig ombyggnad och det därför inte är lönt att leta efter verklighetens essens. Enligt Czarniawska betyder det att man inte behöver etablera vilka egenskaper en organisation har utan att utforska hur de blev vad de är (ibid.). Den socialkonstruktivistiska synen på utveckling bygger på de inblandade aktörernas olika värderingar, intressen och världsbild (Barlebo Wennberg 2010). Forskaren Sofia Enell (2015) beskriver i sin forskning om ungdomar som placerats på institution

begreppet självidentitet som något som formas i interaktion med andra. Att det i identitetsprocessen finns en aspekt där den sociala kontexten har betydelse (ibid. s. 43).

3.5 En sammanfattande reflektion kring de organisationsteorier och begrepp som presenterats och dess koppling till den här studiens empiri och analys.

Studiens teoretiska ramverk domineras av teoribildning från institutionella logiker och nyinstitutionalism och kompletteras med idéer från socialkonstruktivism.

I litteraturen framgår att det råder delade meningar om nyinstitutionalismen, om teorin har utvecklats till en sammanhållen teori eller ej (Johansson 2009). I en engelsk artikel, *Uninhibited Institutionalism* (2019) anger Mats Alvesson, Tim Hallet och Andre Spicer, som en kritisk aspekt på nyinstitutionalism att teorin tenderar att greppa över ett alltför brett spektrum och därför riskerar att bli mer förvirrande än klargörande (min översättning). Barbara Czarniawska (2009 s. 23-31) beskriver å andra sidan att den stora fördelen med nyinstitutionell teori är att det inte är en teori, utan något mycket mer tolerant och inkluderande. Andra fördelar som lyfts fram är att nyinstitutionell teoribildning kan utgöra kraftfulla redskap när det kommer till att analysera organisationer och deras relationer till omvärlden (Grape m.fl. 2006).

Enligt Johansson (2009 s. 13-16) kan den institutionella teorin med fördel kombineras med andra teorier i meningen att ju närmare man kommer praktikens detaljer (folks görande) desto närmare gränsen för den institutionella teorins tillämpbarhet kommer man. Han menar att den institutionella analysen behöver kompletteras med teorier om just social interaktion för att komma åt interaktionens detaljer (2009). Vad gäller de teorier jag har gjort har jag tagit fäste på Roine Johansson (2009) resonemang om kompletterande hjälpteorier i förhållande till den institutionella teorins begränsning och tillämpbarhet. I den här studien kombineras och används nyinstitutionell teoribildning, institutionella logiker och socialkonstruktivism med en önskan att bidra till förståelse av familjehems förändrade villkor i och med etablerandet av New public management och därmed även ökande institutionell komplexitet (Linde och Svensson 2016).

Logikerna marknadslogik och byråkratisk logik, varav marknadslogiken accentuerats inom New public management utgör min analytiska ingång. Den komplexitet som omgärdar forskningsfältet familjehemsvård präglas av flertalet kontextuella faktorer. Idag befinner sig familjehem i ett gränsland mellan offentlig och privat familjehemsverksamhet och påverkas

och handlar på basis av skilda logiker. De teoretiska utgångspunkterna erbjuder en möjlighet att ge kraft åt studiens analyser. De teoretiska infallsvinklarna och begreppen har varit hjälpmedel för att tränga bakom det omedelbart framträdande i det empiriska underlaget. Mot bakgrund av det ökade inflytandet av marknadsandelar inom offentlig sektors familjehemsverksamhet är det inte orimligt att anta att det skett en grundläggande förändring i familjehems villkor. Som en del av samhällets välfärdsorganisation tvingas de förhålla sig till en föränderlig omgivning med olika värderingar och moraliska strömningar. Enligt min bedömning erbjuder de teorival som jag gjort, med dominans i nyinstitutionell teoribildning och institutionella logiker en möjlighet att förstå hur de förändringar som uppmärksammas i studien kan komma till uttryck och hur det kan tänkas påverka familjehem, även vilket genomslag och fäste marknadslogiken har fått.

I kapitel fem redovisas resultatet och analys av studiens empiri.

4. METOD

Metodkapitlet inleds med ett avsnitt där jag ger en beskrivning över studiens forskningsansats, därefter följer ett avsnitt som berör forskningsstrategi och forskningsdesign. De därpå följande avsnitten kommer beröra något om studiens resa och upplägg, datainsamlingsmetoder samt urval. Därefter följer ett avsnitt som presenterar studiens tillvägagångssätt samt praktiska genomförande. För enkelheten skull har jag delat upp det sistnämnda avsnittet i två delar och redogör för delstudierna i kronologisk ordning. Efter det följer en beskrivning över studiens trovärdighet utifrån begreppen validitet och reliabilitet. Kapitlet avslutas med ett avsnitt som beskriver förförståelse utifrån en forskares perspektiv samt ett avsnitt som beskriver vilka olika etiska överväganden som gjorts.

4.1 Forskningsansats

Den här studien har ett angreppssätt av sådant slag som Alan Bryman (2013) benämner flermetodsforskning och präglas till övervägande del av en hermeneutisk kunskapsteoretisk inriktning. Hermeneutik är en uppfattning att kunskap inte är objektiv, utan att kunskap förvärvas genom subjektiv tolkning av världen och att verkligheten i varje given situation kan tolkas utifrån ett flertal olika perspektiv (Bryman 2013: Gilje & Grimen 2007). Patrik Aspers (2011) utsago att en hermeneutisk hållning är förståelse genom tolkning av aktörers uppfattningar fångar min avsikt, att tolka den här studiens informanternas utsagor

---

(2011 s. 33-38). I kontrast till det hermeneutiska perspektivet fokuserar positivismen på naturvetenskapliga metoder vid studier av den sociala verkligheten. Positivismen förespråkar användandet av forskningsmetoder med ett oberoende av studiens innehåll och meningssammanhang (Bryman 2013 s. 30-31). Jag bedömer hermeneutiken vara ett relevant och lämpligt synsätt i den här studien eftersom det ger utrymme att genom analytiska tolkningar förstå familjehems socialt konstruerade verklighet.

4.2 Forskningsstrategi och forskningsdesign

Samhällsvetenskaplig forskning delas vanligtvis upp i två spår, det kvantitativa spåret och det kvalitativa spåret (Bryman 2013). Enligt Henny Olsson och Stefan Sörensson (2013) är syftet med ett kvalitativt metodval att karaktärisera något emedan forskning med en kvantitativ inriktning syftar till att beskriva frågor om storlek och mängd (Olsson och Sörensson 2013 s. 18-24).

Den här studien har en kvalitativ inriktning. Jag bedömer en kvalitativ forskningsstrategi (Aspers 2011; Bryman 2013) som lämpligast i förhållande till studiens syfte. Jag vill utforska och förstå mönster och sammanhang snarare än att söka kvantifierbara resultat. Kvalitativa ansatser ger ett stort utrymme för tolkning av empirin (Aspers 2011 s. 38-40). Min forskningsstrategi med avseende på relationen mellan empiri och teori kan sägas ha präglats av ett *abduktivt tillvägagångssätt*, vilket innebär en ständig pendling mellan teori och empiri. Den delen av arbetet kan liknas vid av en process där jag pendlat mellan sökandet efter intressanta och applicerbara teorier visavi bearbetning och sammanställande av det empiriska materialet.

För att besvara studiens frågeställningar har datainsamlingsmetoden intervju använts. Ett sådant metodval bedöms lämpligt vid kvalitativa studier (Bryman 2013; Olsson och Sörensen 2013). Fallstudie innebär att ett särskilt fall studeras i syfte att påvisa betydelsefulla drag för just det fallet, vilket inte är aktuellt i den här studien (Bryman 2013 s. 73-79). Studier med longitudinell design kan vara ett lämpligt val då man har för avsikt att studera ett urval av individer vid mer än ett tillfälle, alternativt att forskaren har en strävan att studera någonting under en längre period. Metodvalet observation är inte heller lämpligt då syftet här inte är att förstå företeelser i intervjupersonernas kontext (Olsson och Sörensson 2013 s. 139).

4.3 Något om studiens resa och upplägg

Eftersom studien består av olika undersökande moment och spänner över en förhållandevis lång period vill jag kortfattat beskriva något om studiens resa samt ge en kort tillbakablick på studiens upplägg.

Studiens upplägg och genomförande är stegvis utformad, dock sammanhängande. Min bedömning är att det stegvisa upplägget av studiens olika undersökningsdelar bidragit till att både bredda och fördjupa min kunskap i ämnet. Att begränsa studiens omfång, att hålla en stringent linje och inte sväva ut har varit en ständig utmaning under resans gång.

Studiens resa påbörjades redan våren 2016. Som yrkesverksam socionom inom kommunal socialtjänst under många år hade jag blivit uppmärksam på svårigheterna att rekrytera familjehem. Vid masterförberedande studier vid Socialhögskolan i Lund hösten 2015 bestämde jag mig för att fördjupa mig i frågan då det blev tid att skriva uppsats. Som ett första och inledande moment i studiens empiriska arbete genomförde jag våren 2016 en förstudie (pilotstudie) som bestod i en enkätundersökning som riktade sig till familjehem, studiens målgrupp. Syftet med pilotstudien var att införskaffa grundläggande kunskap i ämnet. Alan Bryman (2013 s. 258-259) skriver att en pilotstudie (förstudie) kan göras närhelst det är möjligt. Henny Olsson & Stefan Sörensson (2013 s. 42) menar att en pilotstudie kan göras för att prova undersökningsinstrumenten.

Vid sammanställning av förstudien (vars resultat inte redovisas här) framkom flera aspekter på familjehems villkor som jag bedömde som intressanta och användbara i arbetet att besvara studiens frågeställningar. Exempelvis så framkom aspekter på rekrytering av familjehem, ersättningsfrågor samt olika former av stöd. Intervju i fokusgrupp med familjehem genomfördes vid två tillfällen med två respektive tre familjehem per intervju. Det sammantagna resultatet från förstudien och intervjuer i fokusgrupp genererade efter genomgång nya frågor. Exempelvis frågor kring familjehems förändrade villkor i och med framväxten av en ökad marknadsisering. Efter förnyad analys bedömde jag det som lämpligt att utöka studiens empiri ytterligare. Studiens empiri utökades efter förnyad analys med ett tredje undersökande moment som består i fyra strukturerade intervjuer med företrädare för tre olika intresseföreningar. Två av intresseföreningarna stödjer familjehem och en intresseorganisation stödjer konsulentstödd verksamhet. De strukturerade intervjuerna genomfördes hösten 2018 samt i januari 2019. Tre av de informanterna är kvinnor, en

informant är man. Sammantaget finns det olika begrepp som beskriver en intresseförening; ideell förening, intresseorganisation. Enligt wikipedia är en förening en sammanslutning av personer eller andra typer av intressenter, det vill säga en organiserad grupp medlemmar som ägnar sig åt en avgränsad verksamhet. En förening kan vara en juridisk person om den har styrelse, stadgar och medlemmar. Jag kommer använda begreppet intresseförening. De tre intresseföreningar som ingår i studiens empiri har styrelse, stadgar och medlemmar och ägnar sig åt en avgränsad verksamhet.

4.4 Datainsamlingsmetod

För att besvara den här studiens frågeställningar har datainsamlingsmetoden *intervju* använts (Bryman 2013 s. 340-344). Två former av intervju har använts: *intervju i fokusgrupp och strukturerad intervju*. Henny Olsson och Stefan Sörensen (2013 s. 131-140) beskriver intervju, fokusgrupp och observation som exempel på olika datainsamlingsmetoder som hör till de kvalitativa metoderna.

4.5 Urval

Jag har använt mig av målinriktat urval, eftersom familjehem endast utgör en begränsad del av den totala populationen. Bryman (2013) förklarar att ett målinriktat urval innebär att forskaren gör sitt urval utifrån en önskan att exempelvis studera/intervjua personer som är relevanta för forskningsfrågan (2013 s. 434). Enligt Patrik Aspers (2011 s. 89-93) är det viktigt att urvalet är tillräckligt stort för att besvara forskningsfrågan. Bryman (2013) menar å sin sida att en bra tumregel kan vara att ju bredare omfattning en studie omfattar och ju fler jämförelser mellan olika grupper som krävs desto fler respondenter och desto större gruppintervjuer behöver man göra.

4.6 Tillvägagångssätt

Delstudie 1

Intervju i fokusgrupp med familjehem

Intervju i fokusgrupp har genomförts vid två olika tillfällen. Vid båda tillfällena har familjehem intervjuats. Vid första tillfället medverkade företrädare för två familjehem och vid det andra tillfället medverkade företrädare för tre familjehem. Intervjuerna genomfördes 2017. En utgångspunkt med fokusgrupp att de som deltar ska ha ett gemensamt fokus, en gemensam upplevelse att utgå från (Bryman 2013 s. 206). En nackdel med fokusgrupp är att samtalsledaren kan låta sig styras för mycket i diskussionen av en eller flera dominanta

gruppmedlemmar eller att han/hon inte är tillräckligt neutral (Olsson & Sörensson 2013 s. 136-137). För att i möjligaste mån undvika att hamna i någon av de situationerna förberedde jag mig grundligt inför båda tillfällena. Dagarna före fokusgrupp gick jag genom sammanställningen av förstudien. Syftet var att få en överblick kring det samlade resultatet. Kunskapen gav mig en känsla av trygghet och förhoppningsvis bidrog det till att skapa ett avslappnat samtalsklimat. En annan förberedelse var att läsa in mig på ämnet.

Vid en presentationsrunda i den inledande intervjun i fokusgrupp framkom att två familjehem träffats vid ett tidigare tillfälle, vid en utbildning. I övrigt hade de familjehem som medverkade ingen kontakt sedan tidigare. För att skapa möjlighet till ett samtalsklimat som inspirerade familjehemmen att ge uttryck för både likheter och olikheter konstruerade jag en intervjuguide (Bryman 2011 s. 419-420). Intervjuguiden tog sin utgångspunkt i olika teman, exempelvis handledning, utbildning, stöd från huvudmannen, tillgänglighet, ersättning och arvodesfrågor. På min fråga, att spela in intervjuerna på band gav fler av informanterna uttryck för osäkerhet och tveksamhet. Jag bedömde därför minnesförda anteckningar som mer lämpligt. Det finns nackdelar med minnesanteckningar (Leppänen 2013). Som en nackdel nämner Vesa Leppänen (2013 s. 292) att forskaren kan missa viktiga detaljer exempelvis som betoning och pauslängd. Vid de minnesförda anteckningar som gjordes i samband med intervju i fokusgrupp finns noteringar kring rörelser och mimik. I några avseenden beskrivs även uttryck för sinnesstämning, exempelvis ”familjehemmen är samstämmiga”. Stödord som avvaktande och positiv förekommer också i minnesanteckningar, även stödord som beskriver informants kroppshållning.

Urval

Mot bakgrund av att jag arbetat inom kommunal socialtjänst i flera år och därmed har tillgång till kontakter som kunde vara betydelsefulla gjorde jag tidigt i processen bedömningen att sökandet efter familjehem skulle ske genom kommunal familjehemsverksamhet. Inledningsvis var det svårare än vad jag föreställt mig, att få positiv respons från kommuner om medverkan i studien. En kommun angav en ansträngd höst som skäl, i några fall bad man om möjlighet att bli kontaktad längre fram i tiden.

För att komma tillrätta med den svårigheten blev Alan Brymans (2013) resonemang om bekvämlighetsurval betydelsefullt för mig. Han förklarar ett *bekvämlighetsurval* med att forskaren ges möjlighet att samla in data från ett urval av respondenter som man helt enkelt inte kan missa (2013 s.194-196). Efter några misslyckade försök visade två närliggande

kommuner intresse att medverka i studien. En chefstjänsteman i min egen organisation medverkade till kontakt med den ena kommunen, vilket sannolikt underlättade. Den andra kommunens intresse att medverka underlättades sannolikt av att jag tillfrågade en av den kommunens arbetsledare då vi träffades vid ett gemensamt utbildningstillfälle. I ett andra led etablerades kontakt med en familjehemssekreterare i respektive kommun som senare i processen var behjälpliga i det praktiska arbetet. Exempelvis vad gäller framtagande av kontaktuppgifter till familjehem. Vad gäller urval av de unika familjehem som slutligen medverkade i intervju i fokusgrupp skedde ett första urval i samband med studiens inledande förstudie. Vid förstudiens enkätutskick gjordes samtidigt ett utskick av ett introduktionsbrev med information om möjlighet att några veckor senare medverka i intervju i fokusgrupp. De familjehem som var intresserade uppmanade att höra av sig. I den initiala pilotundersökningen ingick 18 familjehem. Sammanlagt har företrädare för fem familjehem medverkat i intervju i fokusgrupp.

Kriterier

Henny Olsson & Stefan Sörensson (2013 s. 112-113) säger att den studiepopulation som ska studeras måste definieras både när det gäller inkluderings- och exkluderingskriterier.

Inkluderingskriterier vid urval av de familjehem som ingick i studiens förstudie består i följande kriterier:

- Har arbetat som familjehem längre än 3 månader.
- Har under perioden *1 januari 2014 – 31 december 2015* genom de kommuner som ingår i studien, haft ett eller flera barn placerade hos sig.
- Är kontrakterade som familjehem och har avtal med kommun eller privat Huvudman
- Har avtal med kommun eller konsulentstödd verksamhet, eller i förekommande fall, både och.

Familjehem med ensamkommande barn och unga utgör ett exempel på kriterium för exkludering. Skälen är flera. I den inledande kontakten med tilltänkta kommuner framkom att man på grund av den stressfyllda hanteringen som rådde vid tiden inte i samtliga ärenden kunde garantera en komplett dokumentation, det saknades även erfarenhet med avseende på stabilitet och kontinuitet kring den nyanlända målgruppen. Exkluderats har även målgruppen barn och unga som placerats i det egna nätverket, - släktingplacering. Den placeringsformen förekommer sällan eller aldrig vid konsulentstödd placering.

En kortfattad presentation av de familjehem som medverkade

Samtliga familjehem som har deltagit i intervju i fokusgrupp är bosatta i Skåne, en del på landsbygden och en del mer centralt i mindre tätort. Samtliga familjehem hade vid tillfället då studien genomfördes minst ett barn/ungdom placerat hos sig, flertalet hade två eller fler. Av vad som framkom var inget familjehem "helt ny" i sitt uppdrag, några hade tvärtom mångårig erfarenhet. Samtliga hade erfarenhet av avtal med kommunal verksamhet, endast några hade erfarenhet av att ha ingått avtal med konsulentstödd verksamhet. Ett fåtal familjehem hade vid tillfället för intervjun avtal med båda verksamhetsformerna. Exakt hur många framkom inte. I flertalet familjehem var minst en vuxen (familjehemsförälder) hemma på heltid. De flesta hade egna barn, en del utflyttade, en del bodde fortfarande kvar hemma. Samtliga familjehem beskrev en stolthet över uppdraget, dock inte helt oproblematiskt. Innan intervjun tog fart småpratade familjehemmen en stund med varandra, bland annat gavs uttryck för att innevarande studie verkade intressant. Ett välkomnade för att familjehem och deras betydelse äntligen sattes på kartan. Vid intervju i fokusgrupp medverkade sammanlagt fem familjehem. Samtliga familjehem hade vid tidpunkten för studiens genomförande uppdrag som familjehem i någon av de båda kommuner som ingår som en del av studien.

Praktiskt genomförande av intervju i fokusgrupp med familjehem

Betydelsen av samtalsledarens erfarenhet ger flera forskare uttryck för (Bryman 2013 s. 213-214; Olsson & Sörensson 2013 s. 136). Då jag själv har en mångårig erfarenhet som mötesledare bedömde jag det som en tillgång. För att bibehålla fokus på rollen som samtalsledare såg jag fördelar med att be någon annan person sköta uppgiften att föra minnesanteckningar (Olsson & Sörensson 2013 s. 136). Jag bedömde det som väsentligt att exempelvis ha möjlighet att uppmärksamma om något familjehem kände sig pressad att hålla med mig i en särskild fråga eller om någon av de som deltog var alltför dominant. Vid båda tillfällena för intervju i fokusgrupp medverkade därför en assisterande medhjälpare vars uppgift var att föra minnesanteckningar, fixa med fika och liknande. Av praktiska skäl föll det sig naturligt att den familjehemssekreterare som arbetade i den ena kommunen medverkade vid intervju i fokusgrupp i den motsatta kommunen och tvärtom. Ett annat skäl till valet av ett sådant upplägg var en överenskommelse som gjordes i den initiala kontakten med de kommuner som ingår i studien. Ingen av familjehemssekreterarna hade någon förhandskänedom om de familjehem som ingick i fokusgruppen.

Som ett inledande moment redogjorde jag i båda intervjuerna i fokusgrupp för intervjuguiden. Samt att jag presenterade en egetryckt text i form av en rekryteringsannons. Intentionen med rekryteringstexten var att öppna upp intervjun utifrån olikheter och olikheter av verksamheternas tillvägagångssätt vid rekrytering av familjehem. Rekryteringstextens innehåll, som jag hämtat från en privat huvudmans hemsida uppmuntrade familjehem att välja just dem som huvudman. Vardera intervju i fokusgrupp tog cirka 2 h. Studiens båda intervjuer i fokusgrupp genomfördes under mars och april 2016. Vid tillfället för fokusgrupp undertecknades sekretessförbindelse. Etiskt regelverk gällande information och samtycke för medverkande familjehem iaktogs på plats, även tidigare under processen.

Bearbetning av empirin

Eftersom jag bedömde minnesanteckningar som en lämplig metod bestod materialet inledningsvis av handskrivna texter. Dels minnesanteckningar som fördes av den assisterande medhjälparen, dels mina egna kompletterande minnesanteckningar. Anteckningarna bestod i sitt initiala skick av kontinuerligt förda minnesanteckningar som i berättande text återgav sådant som framkommit under intervjun. I förekommande fall beskrevs även stödord som avvaktande, positiv, samstämmighet. I några fall beskrevs kroppshållning och eventuell rörelsemimik. Vid bearbetning av studiens empiri i form av intervju i fokusgrupp arbetade jag först med öppen kodning, vilket innebär en genomgång av datamaterialet, att man sätter namn och etiketter på sådana delar som verkar vara av betydelse, med fokus på att finna relevanta teman (Aspers 2011 s. 167). Kodningen som moment medger ett systematiserat och ordnat sätt att ta sig an det insamlade materialet, vilket jag fann lämpligt och hanterbart. Att sen arbeta vidare och jämföra och konceptualisera materialet medförde ytterligare en känsla av sammanhang och mening. I ett första försök att sammanställa det som framkom vid intervjuer i fokusgrupp med familjehem la jag inte tillräckligt mycket tid för det moment som Alan Bryman (2011 s. 514-515) benämner axial kodning, vilket innebär en uppsättning procedurer som efter en öppen kodning förs samman genom att man skapar kopplingar mellan kategorier. Med nyvunnen inspiration tog jag efter en tid ett nytt omtag och bearbetade studiens empiriska material ytterligare.

Bearbetningen av fokusintervjuer har gjorts på ett sådant sätt att det inte ska vara möjligt att identifiera familjehemmen, inte heller i vilken kommun de har sin hemvist. Här har jag tagit stöd av Alan Brymans (2013 s. 130-134) resonemang om anonymitet och risken att röja informanternas identitet. Risken att röja familjehemmens identitet har även beaktats vid

redovisning av empiri och citathänvisning. Tyngdpunkten på redovisningen ligger främst på det tematiska innehållet i empirin och inte på detaljer eller hur ett enskilt familjehem i allt väsentligt beskriver sina erfarenheter. Min bedömning är att jag lyckats återge familjehemmens erfarenheter på ett sådant sätt att det är möjligt att göra en rimlig tolkning. Bearbetning av det empiriska underlaget har även präglats av att jag, vid teoretisk analys reflekterat utifrån de olika teoriernas begrepp och antaganden. Jag har använt studiens teoretiska redskap som reflektionsunderlag och stöd för att få igång den analytiska tankeprocessen, även som ett aktivt stöd i sökandet efter olika teman. På ett mer konkret plan har socialkonstruktivism i den här delen av studien utgjort ett stöd i förståelsen hur familjehem i socialt samspel med andra familjehem konstruerar sin vardag. De teoretiska redskapen har använts parallellt med bearbetning och sammanställning av det empiriska underlaget, vid sökandet efter teman.

4.7 Tillvägagångssätt

Delstudie 2

Strukturerad intervju med företrädare för intresseförening

Sammanlagt har fyra strukturerade intervjuer genomförts med företrädare för tre olika intresseföreningar. Två av intresseföreningarna företräder familjehem, en förening är ett rikstäckande förbund av verksamheter som bedriver konsulentstödd familjehemsvård för barn och vuxna. Två strukturerade intervjuer genomfördes vid personligt möte hösten 2018 och två intervjuer genomfördes våren 2019 som telefonintervjuer.

Henny Olsson och Stefan Sörensen (2013) beskriver en skillnad mellan standardiserad intervju och strukturerad intervju, som jag tagit fäste på. Skillnaden består enligt dem i att intervjuaren vid en standardiserad intervju inte har möjlighet att variera situationen från en intervjuperson till en annan (ibid. s.133). Då syftet i den här studien är att fånga informanternas olika erfarenheter har intervjuerna istället haft en strukturerad inriktning. Olsson och Sörensen (2013) skiljer mellan hög och låg strukturering av en intervju respektive hög och låg standardisering i meningen att hög grad av strukturering innebär att frågorna är formulerade så att de uppfattas på ett likartat sätt av de som intervjuas och att låg grad av strukturering innebär att den intervjuade kan tolka frågorna mer fritt (2013 s.133-134). Sett till de strukturerade (enskilda) intervjuer som gjorts bedömer jag karaktären på dem som låg grad av strukturering. Jag bedömer de strukturerade intervjuerna som öppna till sin karaktär. Min avsikt var att öka möjligheten att få intressant och varierad information. För att minimera

riskan med missförstånd upprepade jag vid några tillfällen ord eller uttryck som gavs av den intervjuade. Som ett exempel kan nämnas ordet ”grina” som i Skåne kan ha betydelsen ”grimaserat” och i andra delar av Sverige kan ordet ”grina” ha betydelsen ”gråta” (Olsson & Sörensson 2013 s.131-139).

Urval

Vad gäller urval av de fyra informanter som medverkade vid strukturerade intervjuer sammanföll det metodmomentet med att jag efter ett års uppehåll med uppsatsskrivande sammantrålade med en tidigare kollega vid ett inspirerande lunchmöte. Min tidigare kollega hade vid tiden för mötet anställning som familjehemssekreterare. Genom min yrkesmässiga erfarenhet visste jag på förhand att det fanns några intresseföreningar inom familjehemsområdet. Vid sökning på nätet fann jag tämligen omgående tre intresseföreningar i genren. Två intresseföreningar som företräder familjehem och ett rikstäckande förbund av verksamheter som bedriver konsulentstött familjehemsvård för barn.

Inledningsvis kontaktade jag föreningarna per mail via kontaktuppgifter jag fann på deras hemsidor. Jag bedömde att ordförande alternativt vice ordförande var en lämplig informant. Min utgångspunkt var att en så pass central och uppsatt funktion borde vara väl insatt i området och i studiens forskningsfråga. Vid min första kontakt med ordförande för en av föreningarna fick jag ett förslag att även intervju förenings vice ordförande. Vice ordförande beskrevs som en person med lång erfarenhet av familjehemsverksamhet, både från offentlig och konsulentstött verksamhet. Jag gjorde bedömningen att det skulle komplettera studien med ytterligare aspekter. Inledningsvis bestod mina kontakter med informanterna i mailväxling och telefonsamtal. Inför det konkreta intervjutillfället sammanställde jag en intervjuguide som användes som stöd vid själva intervjun. Intervjuguiden mailades till informanterna i god tid före intervjun.

Presentation av intresseföreningar och dess informanter

I den här delen av empirin ingår två olika intresseföreningar för familjehem. Informanterna från de intresseföreningarna anges nedan och fortsättningsvis som informant A och informant B. I empirin ingår även en intresseförening som organiserar konsulentstött verksamhet. Informanterna från den föreningen anges nedan och fortsättningsvis som informant C och informant D. Samtliga har lång erfarenhet i genren familjehemsverksamhet.

Tabell 1: Nedan listas de tre intresseföreningar som ingår i studien samt kriterier. Presentationen baseras på information som hämtats från föreningarnas hemsidor, även information som framkommit vid intervjuerna.

Kriterier	Intresseförening med inriktning mot familjehem. <i>Informant A</i>	Intresseförening med inriktning mot familjehem. <i>Informant B</i>	Intresseförening som organiserar konsulentstödda verksamheter i ett rikstäckande förbund. <i>Informant C</i> <i>Informant D</i>
Rikstäckande ideell intresseförening	X	X	X
Medlemmar familjehem	X	X	
Medlemmar konsulentstödda verksamheter			X
Styrelse	X	X	X
Stadgar	X	X	X
Hemsida	X	X	X
Remissinstans	X	X	X
Erbjuder medlemmar utbildning	X	X	X
Erbjuder medlemmar råd och stöd	X	X	X
Opinionsbildande organ	X	X	X
Stödjer tillståndsplikt för konsulentstödd verksamhet	X	X	X

Praktiskt genomförande av de strukturerade intervjuerna

De två första strukturerade intervjuerna genomfördes hösten 2018. Båda intervjuerna är genomförda på en geografisk plats som sammanföll med intervjupersonernas hemvist. Den ena intervjun genomfördes på ett hotellrum och den andra intervjun på ett kontor som tillhörde intervjupersonens arbetsplats. De andra två intervjuerna har genomförts per telefon,

på grund av tidsbrist och kostnader i samband med övernattnings och resor. Vid den första telefonintervjun fördes minnesanteckningar på grund av problem med tekniken. Den andra telefonintervjun bandades i sin helhet, via en inspelningsapp.

För att ge intervjupersonerna möjlighet att gå genom intervjuens frågeställningar i lugn och ro före intervjutillfället mailade jag intervjuguiden några dagar före intervjun. De intervjuer som genomfördes vid fysiskt möte tog 2 h och de intervjuer som genomfördes via telefon tog cirka 1 h. En av telefonintervjuerna har i kompletterats av intervjupersonen i efterhand då en sådan överenskommelse gjordes före intervjun. Efter genomförd intervju har återkoppling i form av mailkontakt skett till tre intervjupersoner. Två av informanterna framförde det önskemålet före genomförandet av intervjun. Vid en av intervjuerna uppstod behov av återkoppling i samband med genomgång av intervjun då en sekvens av intervjun inte var möjlig att förstå vid transkription. Frågetecknet kunde rätas ut vid återkoppling. Återkoppling skedde inte med en av informanterna dels för att informanten skulle ut på en resa, dels bedömde informanten återkoppling som en mindre angelägen fråga. Informanten uppgav på fråga att hen kände sig nöjd med hur intervjun genomförts och hade inte mer att tillägga. Samtliga informanter har varit engagerade vid intervjutillfällena, även uppgett att de varit nöjda med det sätt som intervjun genomförts. Samtliga informanter har delgetts information om etiska regelverk.

Bearbetning av empiri

Initialt läste jag genom intervjuerna flera gånger och skapade på så sätt en överblickbar uppfattning om innehållet, även en känsla för helheten. Meningar eller fraser som innehöll information med relevans för frågeställningarna markerades med färgpennor. Därefter grupperade jag de olika meningarna och fraserna i sådana kategorier som jag bedömde återspeglade det centrala budskapet i intervjuerna. Nästa steg bestod i att jag sammanställde de olika kategorierna på ett stort blädderblock. Syftet med det momentet var att bibehålla överblickbarheten. I det momentet framkom sedan teman, vilka jag antecknade på mindre lappar som jag lade i olika kuvert. Utanpå kuvertet antecknade jag huvudrubriken. Förutom den bearbetning som gjorts för respektive delstudie har bearbetning även skett i syfte att sammanfoga materialet till en helhet.

Vad gäller hur jag använt de teoretiska redskapen vid analys har nyinstitutionalismens begrepp isomorfism, som ett exempel utgjort ett konkret stöd i utforskandet och förståelsen av det av resultatet som indikerade på fynd i form av påtryckningar inom familjehems

organisatoriska fält (påtryckningar från en organisation till en annan organisation). Vid bearbetning av empirin återkom utsagor i resultatet som påvisade betydelsen av organisationers behov av att vara i samklang med sin omgivning samt betydelsen av legitimitet. Likaså här, utgjorde nyinstitutionalismens antaganden ett stöd i förståelse och tolkning av informanternas utsagor. Jag har även använt de teoretiska redskapen för att ifrågasätta och få kritisk distans till empirin.

4.8 Trovärdighet

Utifrån studiens utgångspunkter är min bedömning att validitet och reliabilitet är forskningsmässigt tillämpbara begrepp i min studie.

4.8.1 Studiens tillförlitlighet

Studiens trovärdighet utgår från begreppen *validitet* i betydelsen att jag mäter det jag avser att mäta och *reliabilitet* i meningen att jag mäter på ett tillförlitligt sätt (Bryman 2013: Halkier 2007).

Reliabilitet har enligt Alan Bryman (2013 s. 351-353) utmaningar som bör tas i beaktande. Ett sådant exempel är *generalisering*, som säger något om i vilken utsträckning resultaten av studien kan generaliseras till andra liknande situationer (ibid. s. 369). Som jag nämnt tidigare eftersträvas inte någon generaliserbarhet i den här studien. Studien gör inte heller anspråk på att vara heltäckande kring de fenomen som jag undersöker. Därför bedömer jag inte den begränsningen vara avgörande för den här studiens reliabilitet. En annan aspekt av en studies reliabilitet är dess transparens och genomskinlighet (2013 s. 370). Exempelvis hur öppen jag är i frågor som berör hur jag gått tillväga när jag samlat in studiens empiriska underlag, vilka val jag har gjort och varför. En studies reliabilitet kan i den meningen sägas handla om att andras möjlighet att bedöma mina val och tillvägagångssätt. Den viktigaste garantin för god reliabilitet är att datainsamlingen planeras och genomförs på ett noggrant sätt (Per Arne Tufte 2013 s. 71).

För att beakta studiens validitet och reliabilitet har jag gjort andra avvägningar och val utmed vägen. Billy Ehn och Peter Öberg (2013 s. 61-67) skriver om betydelsen att forskaren lyssnar, visar intresse och är respektfull. I min roll som mötesledare har jag varit respektfull, undvikit att vara värderande och dömande. Exempelvis genom att jag inte gav någon särskilt synpunkt eller erfarenhet värderande beröm, inte heller dömande eller uppmuntrande omdöme. Istället

bemödade jag mig om att underlätta för familjehemmen att våga formulera sig, att påvisa olika aspekter på erfarenheter, variation och mönster.

Jag har tidigare i texten redovisat skäl, till varför jag valde att föra minnesanteckningar vid intervjuer i fokusgrupp och kommenterar därför inte den saken ytterligare. Emellertid kan det finnas skäl att fundera på om resultatet påverkats av medverkan av den assisterande medhjälparen som förde minnesanteckningar under intervjun i fokusgrupp. Eftersom personen i fråga var okänd för de familjehem som intervjuades bedömer jag den risken som låg. Risken att något familjehem skulle ha någon annan form av relation eller anknytning till den assisterande medhjälparen bedömde jag initialt som låg.

4.8.2 Förförståelse

Henny Olsson och Stefan Sörensson (2013) påtalar betydelsen av att forskaren, framförallt inom kvalitativ forskning redogör för sin egen förståelse inom det aktuella forskningsområdet (2013 s. 164-165). Min uppfattning är att min egen förförståelse av många års yrkesverksamhet inom socialtjänsten snarare försvårat än underlättat mina försök att upprätthålla stringens. En av mina utmaningar har exempelvis varit att inte sväva ut för mycket, att vara stringent. Eftersom min yrkesmässiga erfarenhet inom det specifika verksamhetsområdet är begränsad är min bedömning att mina personliga erfarenheter inte överskuggar eller påverkar objektiviteten i någon större utsträckning (2013 s. 101).

4.9 Forskningsetiska överväganden

I genomförandet av den här studien har det längs vägen uppkommit en mängd ställningstaganden av forskningsetisk karaktär. Patrik Aspers (2011) skriver att en vetenskaplig studie inte kan genomföras om den går emot de krav som forskarsamhället har ställt upp (2011 s. 78-79). Etiska överväganden handlar i hög grad om att hitta en rimlig balans mellan olika intressen som alla är legitima, etiska frågeställningar aktualiseras under flera faser av en undersökning (Olsson & Sörensson 2013; Bryman 2013). Kunskapsintresset är ett sådant. Ny kunskap är värdefull på flera sätt och kan bidra till individens och samhällets utveckling. Integritetsintresset liksom rätt till skydd mot olika former av skada och risk för skada är andra legitima intressen. Under hela processen har de etiska riktlinjer som finns uppställda av Vetenskapsrådet; (2019) *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* beaktats.

Nedanstående är ett sammandrag av de olika etiska överväganden jag tagit hänsyn till i den här studien.

Hur har informanterna fått information om studien och är informationen sanningsenlig?

Redan i ett inledande skede i den delen av studien som avser intervjuer i fokusgrupp gavs en omfattande information om studien. Både till företrädare för kommuner och berörda familjehem. Allt för att informanterna redan från början skulle ha kännedom om vad det skulle innebära att delta i studien. Det introduktionsbrev som varje familjehem fått ta del av uppger att det är deras erfarenheter och upplevelser som är i fokus. Två av de informanter som medverkat i de strukturerade intervjuerna har delgetts information muntligt vid möte och de andra per telefon. Dels i de kontakter som föregick intervjuerna, dels i samband med intervjuernas genomförande.

Samtliga informanter erhöll tidigt i processen information om att studiens resultat, vilket är baserat på att deras redogörelser ingår i en masteruppsats och kommer att publiceras.

Hur har informanterna erbjudits möjlighet att ge sitt samtycke?

Frågan om möjlighet till medverkan har ställts till familjehemmen genom utskick av introduktionsbrev. I introduktionsbrevet angavs därutöver att medverkan i studiens förstudie (enkät) inte förutsatte medverkan i intervju i fokusgrupp. Genom ett separat anmälningsförfarande till medverkan i fokusgrupp har ytterligare möjlighet till frivillighet betonats. Vid tillfället för fokusgrupp blev familjehemmen ånyo informerade om samtycke och frivillighet, samt om möjligheten att de kunde dra sig ur när de önskade. Samtliga familjehem har undertecknat blankett för samtycke.

De informanter som medverkade vid de av studiens strukturerade intervjuer som genomfördes vid personligt möte har delgetts information om möjlighet att avbryta eller helt avstå från medverkan i intervjun, vid inledande kontakter per telefon och vid tidpunkten för intervjun. De informanter som medverkade vid de av studiens strukturerade intervjuer som genomfördes per telefon delgavs information om möjlighet att avbryta eller helt avstå från medverkan dels i de inledande kontakterna per telefon dels vid tidpunkten för själva intervjun.

Hur har informanterna blivit försäkrade om konfidentialitet och har de avidentifierats?

Samtliga familjehem som deltog i intervju i fokusgrupp gav vid tillfället för själva intervjun skriftligt samtycke. Vid samma tillfälle undertecknade även jag och assisterande

medhjälpande blankett om sekretessförbindelse. Sekretess i förhållande till ”den egna kommunens” familjehemssekreteraren har betonats särskilt. Familjehemmen fick redan i introduktionsbrevet kännedom om att anonymitet är garanterad genom avidentifiering av namn och sammanhang för att studien varken ska kunna kopplas till specifika familjehem eller personer.

De informanter som medverkat i studiens strukturerade intervjuer har gett muntliga medgivande till medverkan. Mot bakgrund av att det endast finns ett fåtal intresseföreningar i genren är det, trots att en avidentifiering gjorts, inte möjligt att fullt ut garantera de informanterna sekretess. För att beakta den aspekten har jag i dialog med informanterna varit tydlig samt återkommit till frågan vid upprepade tillfällen. Samtliga informanter som medverkade i de strukturerade intervjuerna har gett en muntlig försäkran att man förstått innebörden av det.

Konfidentialitetskravet har ytterligare beaktats genom att empirins resultat redovisas i en helhet.

Hur och i vilken utsträckning har informanterna fått ta del av materialet?

De informanter som medverkat i studien har informerats om möjligheten att ta del av undersökningen i den färdigställda uppsatsen.

5. REDOVISNING OCH ANALYS

I det här kapitlet redovisas studiens resultat med tillhörande analys.

Analysen tar sin utgångspunkt i teoribildningarna institutionella logiker och nyinstitutionalism och kompletteras med socialkonstruktivism. Analys sker också i ljuset av tidigare forskning och kunskap och har vuxit fram efterhand som arbetet med sammanställning och bearbetning av materialet har pågått. I kapitlet sker redovisning av studiens resultat och analys parallellt.

5.1 Studiens analysmodell

Existens av två dominerande institutionella logiker, marknadslogik och byråkratisk logik

Marknadslogiken fokuserar mer på ekonomiska vinster och effektivitet och den byråkratiska logiken har fokus på kontroll, lagar och regelverk. En viktig inbyggd skillnad är att offentlig verksamhet, till skillnad från privat verksamhet omfattas av offentlighetsprincipen.

Offentlighetsprincipen som innebär att allmänhet, ofta enskilda individer och företrädare för media, har rätt till insyn i och tillgång till information om statens och kommunernas verksamhet är central i den svenska rättsordningen och en väsentlig del av den byråkratiska logikens villkor (Levin 2017).

5.2 Kapitlets upplägg

I kapitlet redovisas inledningsvis ett par framträdande skiljaktigheter som framkommit i studiens resultat mellan byråkratisk logik (5.3) och marknadslogik (5.4). I kapitlets nästföljande avsnitt redovisas några av huvuddragen i den omvandling som följt i spåren av New public management och ökande institutionell komplexitet (5.5). Det empiriska resultatet tyder på att familjehemmens erfarenheter påverkas av ökande institutionell komplexitet. Kapitlet avslutas med ett avsnitt (5.6) där jag summerar studiens resultat i förhållande till studiens båda frågeställningar, som är:

- Hur upplever familjehemmen att ingå avtal med offentlig familjehemsverksamhet jämfört med konsulentstödd verksamhet?
- Hur påverkar familjehemmens erfarenheter deras val av att ingå avtal med offentlig eller konsulentstödd verksamhet?

5.3 Vilka uttryck tar sig byråkratisk logik?

5.3.1 Kontroll och tillsyn

I studiens resultat beskrivs kontroll överlag som en norm av betydelse för att säkerställa en välskött familjehemsverksamhet. Det empiriska underlaget visar på att, både familjehemmen och företrädare för intresseförening argumenterar för en säkerställd kontroll av all familjehemsverksamhet. Informanter från samtliga intresseföreningar beskriver att det inom branschorganisationerna länge funnits intresse för frågor med inriktning mot ökad kontroll och tillståndsplikt.

”Den frågan har funnits på vår agenda i många år.” (Informant B)

Ett av de familjehem som intervjuats anser att det är bäst om offentlig sektor är den verksamhetsform som handhar utövandet av kontroll med motiveringen att offentlig sektor gör grundligare utredningar. Jämför Claes Levins (2017 s. 35) resonemang att offentlig verksamhet måste representera ordning och struktur och förmedla en bild av att arbetet bedrivs pålitligt och säkert.

”Det är bäst när kommunen sköter kontroll.” (Informant familjehem)

I en av intervjuerna med intresseförening konsulentstött verksamhet beskrivs konsulentstött familjehemverksamhets strukturer och rutiner, exempelvis i samband med att hembesök som en betydelsefull funktion för kontroll.

”Konsulenter från konsulentstött verksamhet har större insyn i vad som sker i familjehemmen eftersom de gör hembesök nästintill varannan vecka. De har en skyldighet att anmäla till socialtjänsten om de upptäcker att ett placerat barn inte har det bra i familjehemmet.” (Informant D)

I de båda citaten ovan, som belyser informanternas upplevelse om verksamheternas olika premisser för utövande av kontroll framträder en viss divergens. Eftersom det endast är två informanternas utsagor går det inte att dra några slutsatser men en försiktig tolkning skulle kunna vara att familjehemmen saknar mer djupgående kunskap om vad som ingår i konsulenters ansvar vid hembesök. En annan möjlig tolkning skulle kunna vara att offentlig sektor anses mer pålitlig då vinstdrivande intressen saknas (Jämför Levin 2017).

I intervju med intresseförening konsulentstött verksamhet framkommer att de, sedan 2014 haft egna kriterier för certifiering för sina medlemmar i syfte att eftersträva god kvalitet av sina medlemmar (medlemmar = konsulentstödda verksamheter/organisationer och de familjehem de ingått avtal med). Certifieringens kvalitetskrav motsvarar i allt väsentligt de krav som följer av socialtjänstlagen med avseende på kvalitet av vård, utbildning, handledning och annat stöd till familjehem. Av föreningens hemsida samt vid intervju med företrädare för konsulentstött verksamhet framgår att föreningens certifiering är en

standardiserad granskning och prövning för utfärdande av ett certifikat. Prövningen är en kvalitetskontroll som möjliggör en kvalitetsutveckling och utgår från föreningens egna kvalitetskrav. Några av de kvalitetskrav som riktas mot verksamheterna är rutiner för dokumentation, rutiner för matchning mellan barn och familjehem inför placering och att tillgodose kompetensutveckling/vidareutbildning för medarbetarna. Några av certifieringens kvalitetskrav med inriktning mot de familjehem som ingått avtal med någon av verksamheterna är att årligen lämna utdrag från Rikspolisstyrelsen belastningsregister på alla myndiga personer i familjehemmet, att familjehem utreds enligt gällande lagstiftning och regelverk, får handledning/möten/träffar minst en gång per månad utöver regelbunden telefonkontakt, har som högst tre placeringar per familjehem samtidigt. För de verksamheter som är medlemmar i föreningen och de familjehem de ingått avtal framstår de uppställda kraven som en form av egenkontroll, indirekt även ett sätt att marknadsföra sig.

”Det händer att vi har nekat organisationer från att bli medlemmar, eftersom vi inte ansett att de uppfyllt våra kriterier.” (Informant C)

Inom svensk lagstiftning har det, som framkommit tidigare i texten under senare år vidtagits en rad åtgärder i syfte att stärka barnrättsperspektivet när det gäller barn och unga som placerats utanför det egna hemmet. Ett exempel, som nämnts på flera ställen i texten är införandet av tillståndsplikt för konsulentstödd familjehemsverksamhet. Några av de argument som angetts som skäl för införande av tillståndsplikt och som framgår av propositionen (prop. 2016/17:59) är att de barn och unga som blir aktuella för placering i familjehem befinner sig i en utsatt och sårbar situation och att enskilda fritt kan etablera verksamheter som starkt kan påverka barn och unga som är placerade i familjehem inte är acceptabelt med hänsyn till samhällets ansvar för barnens säkerhet och trygghet.

Studiens resultat ger sammanfattningsvis stöd för att skärpt lagstiftning och ökad kontroll utifrån informanternas upplevelse dels kan förstås som exempel på institutionellt mönsterbevarande norm dels att den byråkratiska logiken med högre dominans av regelverk och lagar jämfört med konsulentstödd verksamhet uppfattas som ett behövligt skydd för välskött familjehemsverksamhet. Resultatet stämmer i den delen väl överens med Claes Levin (2017 s. 29-32) uppfattning, att granskningsverktygen kontroll och tillsyn är centrala styrningsprinciper i byråkratisk logik.

5.3.2 Legitimitet

Hur uppfattar familjehem att ingå avtal med offentligt driven familjehemsverksamhet jämfört med konsulentstödd verksamhet utifrån aspekter på legitimitet? Av informanternas utsagor framgår överlag att familjehemmens egen föreställning om vilken yttre bild som ger legitimitet är kopplad till faktorer som seriositet och pålitlighet. I intervju med fokusgrupp med familjehem beskrev ett familjehem hur de i en situation riskerade att få den egna legitimiteten ifrågasatt då de tillfälligtvis ingått avtal med en verksamhet som enligt familjehemmets beskrivning var lurendrejure.

”Vi är ett seriöst familjehem, ja det är vi.” (Informant familjehem)

I ljuset av vad som framkom i förra avsnittet om kontroll som mönsterbevarande norm för pålitlighet är det av relevans att relatera till Laura Hartmans (2011) resonemang om oseriösa aktörer inom familjehemsområdet. Hon menar att relevant och högkvalitativ tillsyn och kontroll är avgörande för en hög lägstanivå som ser till att oseriösa aktörer slås ut från marknaden så fort som möjligt (2011 s. 274). Den institutionella omgivningens förtroende för det arbete man utför är enligt nyinstitutionell teoribildning central för en verksamhets legitimitet (Levin 2017; Grape 2006).

Ett tydligt exempel på betydelsen av att en organisation är följsam och anpassar sig till omgivningens förtroende och normer för att uppnå legitimitet följer av den situation som utspelade sig 2015 då ett stort antal ensamkommande barn och unga sökte sin tillflykt till bland annat Sverige. Vid tiden var, som nämnts tidigare bristen på kommunernas egna familjehem stor och kommunerna tvingades därför i tilltagande skala anlita privata aktörer, konsulentstödd verksamhet. Vid tiden var inträdeskraven för nya aktörer låga, exempelvis saknades tillståndsplikt för konsulentstödd verksamhet. De privata företag som etablerades hade stort handlingsutrymme att själv styra och ställa. I en av intervjuerna med intresseförening för konsulentstödd verksamhet beskrivs perioden som en tid då familjehemsbranschens rykte blev rejält ifrågasatt och smutskastat. I samma intervju framkommer att dålig kontroll var en av anledningarna till att många nya företag kunde bildas.

”Kommunerna hann inte med och det saknades reglering.

Det etablerades en massa företag som inte höll måttet.” (Informant D)

Konkurrensverket gav 2017 ut en rapport där man belyser frågan. I rapporten (2017) framgår att många kommuner under den mest akuta tiden var tvungna att använda sig av privata företag och att branschen kritiserades av både allmänhet och media. Myndigheters legitimitet att ta hand om ensamkommande unga ifrågasattes hårt (2017).

5.4 Vilka uttryck tar sig Marknadslogiken?

Studiens resultat pekar på att familjehemmen upplever att marknadslogiken tar sig en del andra typiska uttryck jämfört med byråkratisk logik. I följande avsnitt redovisas områden där marknadslogiken enligt informanternas utsagor profilerat sig.

5.4.1 Familjehems behov av stöd och stödets betydelse

Av informanternas utsagor kan man överlag utläsa att familjehem har behov av stöd, att stöd har betydelse, att konsulentstödd verksamhet är ”bättre på stöd” och att familjehem som ingått avtal med kommunal familjehemsverksamhet inte alltid får det stöd de efterfrågar. Informanternas utsagor påvisar i frågor om stöd och stödets olika delar överlag en samstämmighet i upplevelsen att konsulentstödd verksamhet jämfört med offentlig verksamhet både erbjuder och tillhandahåller bättre stöd och stöd i högre utsträckning.

”Jag tror att de etablerade privata företagen är bättre på stöd.

Det är min spontana tanke kring det.” (Informant A)

Socialstyrelsen har länge påpekat att stödet till familjehemmen är betydelsefullt (Socialstyrelsen 2010). Utöver att hålla en god och stödande kontakt med familjehem är förhållningssätt och stödande insatser av särskilt stor betydelse (ibid.). I olika utvärderingar riktas kritik mot kommunerna avseende det stöd som erbjuds till placerade barn och familjehem. Inspektionen för vård och omsorg (IVO) riktas i en rapport kritik mot landets kommuner för att de inte uppfyller de krav som finns på den formella handläggningen (IVO 2017).

Om man fördjupar sig i de resonemang som fördes i intervjuerna uppenbarar sig en bild av hur informanterna förklarar situationen att offentlig sektor inte tillhandahåller stöd i samma utsträckning som konsulentstödd verksamhet. Citatet nedan har hämtats från intervju med företrädare för intresseförening familjehem.

”Familjehem har beskrivit för mig att de bara får besök av familjehemssekreterare (offentlig verksamhet) två gånger om året ibland.” (Informant B)

Citatet nedan, som hämtats från intervju med intresseförening familjehem framkommer en upplevelse att kontaktpersonen (vanligtvis familjehemssekreterare) i den offentliga familjehemsverksamheten är mer stressad jämfört med konsulentstödd verksamhet. Även att det inte alltid finns utrymme för familjehemmens frågor utan att det i första hand är myndighetens dagordning som råder inom byråkratisk logik. Tiden för familjehemmens egen agenda upplevs begränsad.

”Familjehemmen beskriver att de inte hinner med att berätta eller får den information eller det stöd de vill ha. Oftast blir det praktiska saker, som en ny cykel till barnet, ersättningsfrågor.” (Informant A)

I studiens empiri framkommer inte enbart utsagor om betydelsen av stöd. I en av intervjuerna med intresseförening familjehem framgår att bristen på stöd är en erfarenhet som kan påverka familjehems val.

”Vår erfarenhet är att familjehem efterfrågar stöd och att det ibland är viktigare för familjehem än nivån på ersättningen.” (Informant B)
”Familjehemmen efterfrågar mer och mer stöd till de placerade. Det här är ett diskussionsämne inom vår förening.” (Informant B)

En av informanterna från intresseförening konsulentstödd verksamhet uppger att familjehem är i behov av upprepat stöd. I citaten nedan kan man också utläsa ett värde i att personer (funktioner) som har till uppgift att ge familjehem stöd är välutbildade. Utbildning och kompetens kan i det förstås som en kvalitetsfaktor.

”Ett familjehem har behov av upprepat stöd. Det är därför viktigt att konsulenterna är välutbildade och tillgängliga för familjehemmen och inte främst för det placerade barnet.” (Informant C)

”Vår förening erbjuder kompetenshöjande inslag för våra konsulenter två gånger per år.” (Informant C)

Betydelsen av stöd påvisas i flera utredningen (Ivo 2017; SBU 2017) I den studien som gjordes av Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2017) betonas betydelsen av stöd till både familjehem och placerade barn och unga. I nämnd studie framgår att personer som har vuxit upp i familjehem, deras föräldrar och familjehemsföräldrar efterlyser stöd till barn även under tiden de är placerade. Ingrid Löfstrand (2009) skriver i sin forskning att det ter det sig allt viktigare med stöd till familjehem eftersom placeringarna idag ofta är mer komplexa och följaktligen kraven på vad familjehemmen ska klara av högre. En annan fråga av relevans är vad svenskt lagstiftning föreskriver. Enligt socialtjänstlagen ska de som vårdar barn som placerats i familjehem, jourhem eller hem för vård och boende få råd, stöd och annan hjälp som de behöver. Eftersom lagen inte närmare specificerar innebörden av vad stöd och hjälp egentligen innebär kan stödet till familjehemmen skilja sig åt, beroende på vem (verksamhet/organisation) familjehemmet ingått avtal med.

5.4.2 Tillgänglighet och kontinuitet, förtroende och tillit

Informanternas utsagor visar tecken på att familjehemmen upplever kontakten med offentlig driven familjehemsvård mer byråkratisk och formell jämfört med konsulentstödd verksamhet. I båda delstudierna beskrivs större svårigheter att komma i kontakt med offentlig verksamhet jämfört med konsulentstödd verksamhet. Ett familjehem beskriver kontakten med offentlig sektor som formell, distanserad och opersonlig. I både intervjuformerna framkommer exempel på situationer då familjehem försökt komma i kontakt med ”sin” familjehemssekreterare (offentlig sektor) men istället fått meddelande via mobilsva att återkomma nästa dag. I studiens resultat framgår dock också att graden av tillgänglighet kan variera mellan kommuner. Flera kommuner beskrivs ha infört jour eller beredskap exempelvis kvällstid och under helger för att bättre tillgodose familjehems behov av stöd i akuta situationer.

”Det finns bra och dåliga kommuner.” (Informant B)

Claes Levin (2017 s. 31) skriver att utrymmet till relationsskapande inslag för offentlig sektor reduceras då de samtidigt har att hantera en mängd administrativa och juridiska uppgifter (även om privata utförare utför uppgifter åt socialtjänsten ingår de inte i den offentliga förvaltningsapparaten). Anders Forsell och Anders Ivarsson- Westerberg (2015) menar i sin

studie, som handlar om ökad administration inom olika svenska myndigheter att administrationen kan sägas ha ökat på bekostnad av kärnverksamheten (2015 s.105). Utifrån resonemanget framträder en bild att den byråkratiska logikens spelregler tenderar begränsa tjänstepersonens eget handlingsutrymme om hur arbetstiden ska disponeras. En möjlig tolkning av det skulle kunna vara att den institutionella logikens tillhörighet formar och avgör arbetsordningen om vilka uppgifter som ska ges prioritet. Informanter från båda delstudierna ger, som egen förklaring att det råder hög omsättning på personal inom offentlig verksamhet. Att offentlig sektor har svårigheter att rekrytera kompetent personal med tidigare erfarenhet av liknande arbetsuppgifter anges också som en möjlig förklaring.

”Hög omsättning av personal leder till att det brister i kommunikation och information och kanske stöd överhuvudtaget.”

(Informant A)

Ett familjehem beskriver att många nyanställda inom offentlig verksamhet är unga handläggare utan tidigare erfarenhet. En sådan situation beskrivs av samma familjehem som besvärlig och tröttsam. Ett annat familjehem beskriver, att det under en period varit så hög omsättning på nya socialsekreterare att det inte var lönt att lägga handläggarens namn på minnet. Ett tredje familjehem uttrycker sig på följande sätt:

”Ingen respekt, bara dumma frågor.” (Informant familjehem)

Studiens resultat stämmer överens med vad andra undersökningar kommit fram till. Inspektionen för vård och omsorg (IVO), beskriver som ett exempel i en rapport att de genom tillsynsarbete som bedrevs under 2017 kan konstatera att tillgången på kompetent personal är en grundorsak till många av de brister som IVO ser inom kommunal familjehemsverksamhet. Förutom att det finns vakanta tjänster handlar det enligt rapporten om att personalen som handlägger barn- och familjehemsärenden ofta är konsulter, har annan kompetens än socionomutbildning eller en kortare arbetslivserfarenhet som socionom (IVO 2017).

5.4.3 Vinster i välfärden

Sett till de, egentligen få informanter som uttalat sig i frågan om vinster i välfärden framkommer olika ståndpunkter. Två familjehem redogjorde för sin erfarenhet, vilket framgår i två av citaten nedan. En informant från intresseförening familjehem beskrev frågan som

mindre intressant och i övrigt förhöll sig de informanter som företräder intresseföreningar tämligen neutrala i den här delen av intervjuerna. De knapphändiga utsagor som framkommit redovisas nedan utan vidare kommentarer, då det inte är möjligt att göra någon långtgående tolkning. En försiktig tolkning skulle dock kunna vara att vinstbärande verksamhet inom familjehemsområdet helt enkelt är en laddad fråga. Utifrån socialkonstruktivistiskt perspektiv skulle situationen ovan, utifrån antagandet om familjehems verklighet som en socialt konstruerad överenskommelse tolkas som att vinstbärande aktiviteter inom familjehemsverksamhet inte är nöjaktigt.

”Man märker den här frågan mest på sociala medier

Tror jag, på facebook. Ekonomin är inte alltid styrande. Man väljer det man tycker passar in för den egna familjen.” (Informant B).

”Jag har fått påringningar från privata

företag som enbart vill tjäna pengar.” (Informant familjehem)

”De privata vårdgivarna jagar bara kunder.

Vi har haft privat huvudman tidigare, men inte längre.” (Informant familjehem)

I takt med ökad privatisering inom välfärdsområdet har vinster i välfärden tagit allt större utrymme, såväl i den mediala som i den politiska debatten. Debatten har främst handlat om att förhindra eller begränsa privata verksamheter som finansieras av skattemedel möjlighet till vinstuttag. Som bakgrund till den svenska debatten hänvisas ofta till Caremaskandalen som var benämningen på en intensiv media och samhällsdebatt som pågick under hösten 2011 till våren 2012. Debatten handlade om att företaget Carema gjort ett stort vinstuttag samtidigt som Socialstyrelsen efter en inspektion pekat på behovet av att utbilda personalen bättre. Ett annat uppmärksammat inslag är den statliga utredningen Ordning och reda (Välfärdsutredningens betänkande SOU 2016:78). En av de slutsatser utredningen drog var att en fortsatt utveckling mot allt större, vinstsyftande aktörer riskerar att leda till mer likriktning och minskad mångfald för brukarna (ibid.).

Men vad är då allmänhetens inställning i frågan? Vad tycker svenska folket generellt om vinster i välfärden? SOM-institutet, som är en oberoende opinions- och undersökningsorganisation vid Göteborgs universitet mäter sedan 1986 svenskarnas vanor. Sedan 2012 har SOM-institutet undersökt svenska folkets åsikter om vinster i välfärden, bland

annat genom det generella påståendet *Vinstutdelning skall inte tillåtas inom skattefinansierad vård, skola och omsorg*. I antologin Sprickan i fasaden (2018) skriver forskaren Lennart Nilsson att drygt 60 procent av den svenska allmänheten, i samband med en mätning som gjordes 2012 års uppgav att det var ett mycket eller ganska bra förslag att inte tillåta vinstutdelning inom skattefinansierad verksamhet inom de tre kärnområdena. Senare mätningar av samma slag har enligt Lennart Nilsson visat på att allmänheten har hållit sig ytterst stabil i frågan även under åren 2014–2017 (2018). Enligt Laura Hartman (2011) är vinstintressets effekter på välfärdstjänsterna komplicerade att mäta eftersom vi ännu inte vet vad vinstintresset i välfärden medför.

5.5 Institutionell komplexitet – både motsägelse och möjlighet

I kapitlets följande avsnitt redogör jag för studiens resultat i förhållande till ökande institutionell komplexitet.

5.5.1 Homogenisering och isomorfism

Enligt Paul DiMaggio & Walter Powells (1983) uppstår ett homogeniseringstryck då de organisationer som ingår i samma organisatoriska fält börjar likna varandra och agerar likadant (1983). Ur det utvecklas isomorfism. I resultatet framkommer inget som tydligt indikerar på att någon av organisationerna gör försök till kompromisser eller anpassningar till följd av ett påtagligt högt homogeniseringstryck (Jämför DiMaggio & Powells 1983). I informanternas utsagor kan man inte utläsa något som tydligt indikerar på att familjehemsupplevelser av isomorfa rörelser har någon större betydelse för de val de gör. Istället beskrivs några situationer där man kan urskilja exempel på tvingande isomorfism och imiterande isomorfism. Sammantaget påvisar studiens resultat ett tydligare institutionellt tryck av tvingande isomorfism jämfört med imiterande (mimetisk) isomorfism.

I kapitlets tidigare avsnitt redovisades hur konsulentstödd verksamhet behöver anpassa sig efter byråkratisk logik i form av statliga och kommunala krav, vilket är exempel på tvingande isomorfism. Tillståndsplikt som en företeelse av tvingande isomorfism kan i den meningen uppfattas som en kraft för offentlig sektors upprätthållandet av kontroll över svensk familjehemsverksamhet. Statens beslut att införa tillståndsplikt har, sett till studiens resultat inte medfört några påtagliga reaktioner på motstånd. Överlag ger empirin stöd för att tillståndsplikt och skärpt lagstiftning uppfattas som ett kvalitetsmått på en välskött verksamhet.

”Oseriösa verksamheter ska bort från marknaden. Kravet på tillståndsplikt kan förhoppningsvis sålla bort oseriösa.” (Informant C)

I studiens resultat visar sig tvingande isomorfism också i form av uttalade krav från stat och kommun om hur familjehemsverksamhet i privat regi ska drivas, administreras och ledas. Som redovisats i tidigare avsnitt har de intresseföreningar som medverkat i studien, på olika sätt varit pådrivande i att konsulentstödd verksamhet anpassar sig till de regelverk som styr upphandling och krav på olika modeller för kvalitetssäkring. Även den mimetiska formen av isomorfism, som tar sig uttryck i att framgångsrika organisationer efterliknas av andra mindre framgångsrika, återfinns i resultatet. Dock i lägre grad. En informant från intresseförening konsulentstödd verksamhet beskriver att en del kommuner tagit intryck av konsulentstödd familjehemsverksamhet när det gäller erbjudande och tillhandahållande av stöd till familjehem.

”Vi kan inte säga att alla kommuner (...) det finns de som fungerar jättebra och det finns ju de som inte fungerar också.” (Informant B)

Går det att med stöd av nyinstitutionell teoribildning spåra någon form av utveckling och förnyelse när det kommer till homogenisering och isomorfism? En komponent som lyfts fram i litteraturen är professionsutveckling i meningen att ökad professionalisering leder till ökad likhet mellan organisationer (Svensson 2016 s. 77). Exemplet kan jämföras med Socialstyrelsens utbildningsmaterial för familjehem - Ett hem att växa i. Utbildningsmaterialet är avsett för alla familjehem och är enhetligt utformat.

Sammanfattningsvis visar studiens resultat inte några tydliga tecken på förekomst av ett högt homogeniseringstryck. Av resultatet framgår istället att organisationerna innehar viss autonomi i några av de olikheter som präglar organisationernas inre särdrag. Vinstuttag kan sägas ett sådant exempel. Av det skulle man kunna dra slutsatsen att det råder ett visst oberoende som, åtminstone när det gäller vissa egenartade olikheter, tillåter organisationerna att fortsätta utformas utan att kompromissa eller anpassa sig.

5.5.2 Rötter, traditioner och nya landskap

Idag kan vi se ett nytt vårdlandskap växa fram. Att med stöd av idéer från nyinstitutionell teoribildning teckna några av huvuddragen i den omvandling som följt i spåren av New public management med ökad privatisering låter sig göras på mer än ett sätt. Ett sätt är att fördjupa sig och försöka förstå vilka idémässiga rötter och traditioner som har styrt familjehemsverksamhet över tid varav några äger relevans även i dagens familjehemsverksamhet.

När man betraktar svensk familjehemsverksamhets utveckling över tid kan man (vilket även framgår i uppsatsens inledning) notera att viktiga traditionella inslag, såväl i den historiska som den nutida kontexten utgörs av skärpning av lagar och regelverk, införande av tillståndsplikt och ökad kontroll. Den tillståndsplikt för privat familjehemsverksamhet som infördes 2017 är ett exempel. Av studiens resultat och annan liknande forskning kan man dra slutsatsen att förstärkt lagstiftning och annan reglering tillsammans, i den meningen utgör kärnan i det som ger familjehemsverksamhet dess legitimitet. I frånvaron av andra metoder kan skärpt lagstiftning därför förstås som en form av traditionellt verktyg för samhället att tillhandahålla en välskött familjehemsverksamhet. Skärpt lagstiftning och kontroll är dock ingen ny företeelse. Det man möjligtvis skulle kunna se som en institutionell förändring över tid är ifrågasättandet av kontroll som inte utvärderas och ifrågasätts (Jämför Lena Lindgren 2015).

Som en motsats till aspekter på idémässiga rötter och traditioner vill jag lyfta fram en aspekt på förändring som, utifrån studiens resultat har visst samband med etablerandet av New public management och ökad privatisering, nämligen familjehems ökade utbud av valmöjligheter. Av studiens resultat kan man förstå familjehems organisatoriska fält idag som ett fält med vidgade drag av mobilitet och rörlighet jämfört med tidigare generationer (familjehem). Människorna i dagens samhälle är betydligt mer kunniga, på ett strukturellt plan rörligare och har utvecklat tydligare individuella preferenser (Levin 2017). Utifrån studiens resultat, liksom annan liknande forskning framstår familjehem idag, mer aktivt komponera sin livssituation utifrån sina preferenser som passar den egna livssituationen (Sallnäs & Wiklund 2018, s. 31). Förr hade familjehem, som då mestadels bestod av bondefolk en viktig roll utifrån aspekter på välgörenhet och filantropi (Jämför Sallnäs & Wiklund 2018). Givet samhällsutveckling och olika sociala reformer är bilden inte densamma idag.

5.5.3 Institutionella logiker, (ordningar) hur och var de konstrueras och förändras

Eftersom institutionaliserade strukturer är inbäddade i nätverk är de oftast besvärliga att förändra (Denvall 2013). I studiens resultat kan man dock följa hur digitalisering och ökad aktivitet på sociala medier banat väg för bildande av nya institutionella ordningar, samtidigt som det i två av intervjuerna med intresseförening familjehem framgår att gemensamma utbildningsdagar inte är lika välbesökta som tidigare. Flera informanter nämner ökad aktivitet på sociala medier som en ny och flitigt använd arena.

”Om jag fick gissa så skulle jag tro att de nya familjehemmen idag, de söker upp FB grupper och ställer frågor där. De berättar att de är nya familjehem och ställer sina frågor där.” (Informant A)

I resonemanget ovan kan man uppmärksamma ett exempel på när organisationer tvingas hänga med i utvecklingen av sociala medier och hur digitaliseringen som fenomen bidrar till bildandet av nya institutionella mönster (Denvall 2013 s. 170). Nyinstitutionalismen kan här hjälpa oss att förstå institutionalisering med högre grad av flexibilitet jämfört med den tröghet som vanligtvis kännetecknar principer för byråkratisk styrning, exempelvis lagstiftning och andra regelverk. I utvecklingen av sociala medier och digitalisering kan man anta att den tekniska utvecklingen har bidragit till högre grad av flexibilitet.

I båda de intervjuer som gjorts med företrädare för intresseförening familjehem framgår att medlemsantalet sjunkit under senare år, samt svårigheter i att värva nya medlemmar. I båda intervjuerna framgår att man försökt värva nya medlemmar med olika slags kampanjer och i olika delar av landet men att resultatet inte alltid blivit vad man hoppats på. Fredrik Wijkström och Tommy Lundström (2002) skriver att man på ett nationellt plan uppmärksammat liknande förändringar för andra etablerade intresseorganisationer. De skriver vidare att den nya typen av medlemskap tycks mer fragmenterande än den tidigare varianten (2002 s. 244).

5.5.4 Att förhålla sig till ökande institutionell komplexitet

En situation där flera olika logiker påverkar och är verksamma i en organisation i ett organisationsfält, kan beskrivas som institutionell pluralism eller institutionell komplexitet. Av resultatet framkommer att etablerandet av New public management medfört ökande institutionell komplexitet i meningen att familjehem måste behärska och förhålla sig till en

ökad mängd intressen och värderingar. I resultatet framkommer exempel på att familjehems yrkeskunnande består i att behärska både formella och informella normer om hur arbetet förväntas bedrivas. Det behöver inte enbart handla om att ha en specifik kunskap om hur familjehem ska hantera utsatta barns problematik (formell norm). Det kan också handla om att stödja, ibland även förstärka de intressen som bedöms som viktigast, att agera i enlighet med normer, kultur och traditioner (informell norm).

”Att vara familjehem är ju så många olika saker och samtidigt vårt jobb. Vi är inte överbetalda, om folk bara visste hur det ligger till. Ett stort hjärta, Florence Nightingale eller bara lite dum i huvudet. Konstigt att man ska behöva förklara att man inte är familjehem enbart på grund av ersättningen.” (Informant familjehem)

Familjehems yrkeskunnande består också i att behärska och kanske ännu mer att förhålla sig till den institutionella komplexitet som inbegrips i det organisatoriska fältet familjehemsverksamhet. Flera exempel från studiens resultat visar hur familjehemmen i det dagliga görandet ställs inför olika situationer där de måste förhålla sig till vilken norm, regel eller lösning som passar i den enskilda situationen. Genom informanternas beskrivningar tecknas en bild över hur familjehemmen går tillväga i de olika situationerna, - när de förhåller sig till ”sin” institutionella komplexitet. Av resultatet kan man här utläsa hur familjehemmens erfarenheter påverkar dem och hur de förhåller sig till institutionell komplexitet i det vardagliga görandet genom att använda sig av olika verktyg. *Att förhandla, att anpassa sig, att kompromissa, att framstå som nöjd, samverkansinriktad och samspelt* är några exempel på sådana verktyg. Låt mig utveckla det genom att återge ett exempel som skildrar hur familjehemmet i dialog med ”sin” familjehemssekreterare kompromissar och ger sken av att vara mer följsam och samspelt än vad som egentligen är fallet. Agerandet förklaras i empirin med att familjehemmen upplever mer fördelaktiga villkor (ekonomiska villkor) och ökad chans till fler placeringar än om man uppfattas som ”icke-besvärlig”. Vid en tvist mellan ett familjehem och den placerande myndigheten är det i slutändan mest troligt att myndigheten avgör om en placering ska bestå, avslutas eller om det ska ske en omplacering till ett annat familjehem. I samband med att en placering avslutas upphör ett familjehems ersättning som vi sett ganska omgående, vanligtvis med en eller två veckors varsel. Andra exempel som framkommer i empirin åskådliggör hur familjehemmen ibland, i situationer som egentligen

kräver en formell hantering av tjänsteperson, istället vänder sig till andra familjehem. Ibland för råd och vägledning, ibland även för praktiskt stöd.

Sammanfattningsvis visar resultatet på att familjehemmen tycks handla och agera utifrån ett pragmatiskt förhållningssätt, där erfarenheter från det vardagliga praktiska görandet verkar ha betydelse för de val de gör, förhåller sig, även agerar. Med fler valmöjligheter följer ett utvidgat handlingsutrymme (Levin 2017). I informanternas utsagor framkommer enligt ovan olika exempel på hur familjehemmen utnyttjar handlingsutrymmet, är innovativa, skapar idéer och lösningar av betydelse för det vardagliga görandet. Med stöd i socialkonstruktivistisk teori kan familjehems agerande i den meningen förklaras som en kollektiv rörelse som formats i socialt samspel med andra familjehem.

5.6 Summering av studiens resultat

Sammanfattningsvis visar studiens resultat på att familjehemmen upplever skiljaktigheter i att ingå avtal med offentlig jämfört med konsulentstödd verksamhet. Faktorer som här tar plats utgörs av kontroll och tillsyn, förtroende och tillit. Studien ger dock, endast i begränsad utsträckning stöd för att erfarenheter gällande de faktorerna påverkar familjehemmens val av att ingå avtal med offentlig eller konsulentstödd verksamhet. Studiens resultat ger i högre utsträckning stöd för att legitimitet, som bekräftelse på att man är ett seriöst familjehem och ingen lurendrejare är erfarenheter som har högre betydelse. Som framgår av tidigare redovisning framkommer i resultatet att familjehemmens egen föreställning om vilken yttre bild som ger legitimitet är kopplad till faktorer som seriositet och pålitlighet.

Resultatet visar vidare att utvecklingen mot ökad digitalisering och förhöjd aktivitet på nätbaserade forum har bidragit till nya institutionella ordningar för familjehem. Exempelvis att familjehemmens sociala och kulturella interaktioner, i högre utsträckning sker på FB och i andra nätbaserade forum jämfört med tidigare. Studiens resultat visar också att ökande institutionell komplexitet leder till flera valmöjligheter för familjehemmen, vilket tycks inverka på hur familjehem navigerar och förhåller sig. Enligt studiens resultat intar familjehemmen en till synes pragmatisk hållning i de val de gör, med strävan att skapa och upprätthålla trygghet, ordning och smidighet i den vardagliga tillvaron.

6. AVSLUTANDE DISKUSSION

Hur sammanfattar man då en studies resultat vars syfte är att utforska den ökade privatisering som följt i spåren av New public management för att analysera olika konsekvenser marknadiseringen inneburit för familjehem och hur deras erfarenheter påverkar dem av att ingå avtal att ta emot ett barn eller ungdom för placering.

I litteraturen anges etablerandet av New public management som en av de enskilt viktigaste orsakerna till förstärkt kontroll och granskning och att det i sin tur reflekterar ett institutionaliserat misstroende mot offentlig verksamhet (jämför Lindgren 2015 s. 275). Sett till den här studiens resultat har sannolikt även den situation som utspelade sig 2015 med ökat antal ensamkommande barn och ungas ankomst till Sverige haft betydelse. Exempelvis införandet av tillståndsplikt. Av studiens resultat att döma kan man även anta att granskningssamhällets expansion genom anammandet av New public management påverkat de privata aktörerna. För att främja den egna verksamhetens legitimitet som välskött och seriös har de till synes slutit sig samman i olika organisationer och nätverk, även drivit frågor om tillståndsplikt för konsulentstödd verksamhet och andra frågor med koppling till förstärkt kontroll. Även om den byråkratiska logiken här tecknas som den mer dominerande logiken framträder ingen uttalad motsättning mellan de skilda logikernas intressen vad gäller betydelsen av en väl kontrollerad familjehemsverksamhet.

Sett till vilka konsekvenser den ökade privatiseringen, inneburit när det kommer till ökande institutionell komplexitet ger studiens resultat inte någon bild att logikernas skilda värden och karaktärsdrag upplevs enbart oförenliga. Det är snarare så att empirin inte ger något nämnvärt stöd för att familjehemmens upplevelse av institutionell komplexitet är att världarna av skilda logiker nödvändigtvis ska hållas isär. Det finns inte heller något i resultatet som tyder på att familjehem skapar en egen, ny logik. Inte heller att familjehem går samman i en större gruppering bestående av en kombination av komponenter från olika institutionella logiker. Studiens resultat visar istället på att familjehems erfarenheter av att ingå avtal med kommunal eller konsulentstödd verksamhet i frågor med koppling till den egna livssituationen har större betydelse.

En av studiens styrkor menar jag ligger i förståelsen om den betydelse New public management och den ökade privatiseringen haft för familjehems villkor. Genom etablerandet av New public management och ökad privatisering har marknadslogiken tydliggjorts inom

familjehemsverksamhet. En annan av studiens styrkor ligger i betydelsen av studier med inriktning mot marginaliserade grupper i samhället. I den här studien framkommer exempelvis hur familjehem, som en av samhällets mest frekventa lösningar för att de mest utsatta barnen ska få ett bra vuxenliv själva befinner sig i en osäker kontext med olikartade krav och förväntningar. Studiens resultat har exempelvis gett inblick i familjehems ständiga strävan efter legitimitet, olika försökt att anpassa sig för att inte förarga socialsekreteraren med risk att inte få fler erbjudanden om möjlighet att ta emot barn för placering.

Studiens teoretiska ramverk har dominerats av teoribildning från institutionella logiker och nyinstitutionalism och kompletterats med idéer från socialkonstruktivism. Det teoretiska ramverket har i sin kombination erbjudit dels möjlighet till analytisk förståelse för samhällsliga förändringsprocesser på ett generellt plan dels möjlighet att tränga bakom mer flyktiga iakttagelser av hur familjehem förhåller sig i det vardagliga görandet. Olika vetenskapsteoretiska utgångspunkter innebär dock olika typer av resultat. Olika målgrupper som informanter innebär också olika typer av resultat. Det tillvägagångssätt och de metodval som den här studien utgår från har gett det här resultatet. Den komplexitet som omgärdar forskningsfältet familjehemsvård präglas av flertalet samhällsliga faktorer. Forskning med alltför få aspekter om hur olika (samhällsliga) faktorer och problem hänger samman kan bidra till feltolkning av forskningsresultat. Den här studiens begränsningar går delvis att finna i ett begränsat empiriskt underlag. Det antal familjehem som medverkat i studien utgör inte ett tillräckligt stort underlag för att några generella slutsatser kan dras av studiens resultat. Avsaknaden av andra aktörer, exempelvis socialsekreterare, gör att studiens resultat saknar betydelsefulla aspekter på det studerade fenomenet. Likaså hade resultaten av studien blivit mer mångfacetterat om också män hade medverkat vid intervju i fokusgrupp, om deras upplevelser hade varit representerade (i de strukturerade intervjuer var flertalet informanter också kvinnor). Trots nämnda begränsningar påvisar studien en del intressanta resultat. Dels påvisar studiens resultat, oaktat val av metod, en samstämmighet i ett antal frågeställningar dels är de svar och synpunkter som framkommit tydliga och konkreta. Det vore intressant att ta del av fler studier där fler och andra aspekter på det studerade fenomenet ingår. Det kan handla om professionens erfarenheter, även röster från målgruppen placerade barn och unga. Eftersom kvalificerade studier med liknande inriktning endast finns i begränsad utsträckning är det inte möjligt att göra jämförelser med andra studiers resultat. Den upptäckten har jag dock valt att se som en utmaning, snarare än en begränsning. Min förhoppning är att denna studie ska bidra till att belysa ett viktigt ämne, att familjehem uppmärksammas som en

betydelsefull aktörsgrupp, även att familjehems erfarenheter i högre utsträckning bedöms som ”verklig kunskap”. Studiens upplägg ger begränsade möjligheter att se och uppfatta de familjehemsplacerade barnens perspektiv, vilket jag bedömer som en svaghet. Det har dock inte varit studiens syfte. I ljuset av ökad konkurrens och därutöver offentlig sektors svårigheter att rekrytera egna familjehem har intresset istället riktats mot familjehems uppfattning att ingå avtal med offentlig verksamhet jämfört med konsulentstödd verksamhet och hur deras erfarenheter påverkar olika val.

Om man avslutningsvis stannar upp och funderar över framtida risker i och med familjehems förändrade villkor så är det främst en företeelse jag menar är av vikt att beakta. Den företeelsen består i fortsatta svårigheter för offentlig sektors möjligheter att i tillräcklig utsträckning tillgodose samhällets behov av familjehem. Den största risken utgörs, enligt min bedömning, av en fortsatt oreglerad möjlighet för familjehem att ingå avtal med vem av offentlig eller konsulentstödd verksamhet de vill och i vilken kombination som helst. Bristen på familjehem är i grunden en säkerhetsfråga. Brist på tillgång av familjehem kan innebära att socialtjänsten ger avkall på sina krav på kvalitet och att barns behov och föräldrars önskemål inte kan tillgodoses vid varje placering. Av det förda resonemanget följer att forskning med inriktning mot målgruppen familjehem är ett viktigt ämne för framtida forskning.

---

7. LITTERATURFÖRTECKNING

- Almkvist, Roland (2013). motivation.se. (nättidning; hämtat 191214).
- Alvesson, Mats, Tim Hallett & Andre Spicer (2019). *Uninhibited institutionalism*. Journal of Management Inquiry. Vol. 28 (2) s.119-127.
- Andersson, Gunvor (2008). *Utsatt barndom- olika vuxenliv, ett longitudinellt forskningsprojekt om barn*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Stockholm: Edita Västra Aros.
- Aspers, Patrik (2011). *Etnografiska metoder – Att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber.
- Bejerot, Eva, Hans Hasselbladh & Rolf. Å Gustavsson (2008). *Bortom New public management - transformation i svensk sjukvård*. Lund: Academia adacta.
- Berger, Peter & Thomas Luckmann (1979). *Kunskaps sociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Bergman, Ann-Sofie (2011). *Lämpliga eller olämpliga hem?: Fosterbarnsvård och fosterhems kontroll under 1900-talet*. Doktorsavhandling. Växjö: Linneuniversitetet.
- Berrick, J.D., Shaffer, C. & Rodriguez, J. (2011). *Recruiting for Excellence in Foster Care: Marrying Child Welfare Research With Brand Marketing Strategies*. Journal of Public Child Welfare, 5 (2-3), s. 271-281
- Bolman, G Lee & Terence Deal (2015). *Nya perspektiv på organisation och ledarskap*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Bryman, Alan (2013). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Czarniawska, Barbara (2015). *En teori om organisering*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Debatt Pågår (2016). *Om styrning av offentligt finansierad verksamhet*. Sveriges kommuner och landsting (SKL).
- Dellgran, Peter & Staffan Höjer (2005). *Mellan offentligt och privat, politik och profession- en introduktion*. Socialvetenskaplig tidskrift (nr 2-3). s. 98-107.
- Dellgran, Peter & Staffan Höjer (2011). *Nya trender och gamla mönster. Doktorsavhandlingarna i socialt arbete 1980-2009*. Socialvetenskaplig tidskrift (nr 2). s. 85-94.
- DiMaggio, Paul, J. & Walter W. Powel (1983). *The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields*. American Sociological Review, Vol. 48.
- Dovermark, Marianne & Ulf Lundström (2017). *Skolan och Marknaden. Utbildning och Demokrati*. (Vol. 26, NR1). s. 5-18.

- Ehn, Billy & Peter Öberg (2013). Att fånga det undlyende – kulturanalytiskt bricolage som metod. I Fangen, Katrine & Ann-Mari Selleberg (red.) *Många möjliga metoder*. (s. 203-216). Lund: Studentlitteratur.
- Enell, Sofie (2015). *Transit i samhällsvården. När unga utreds på särskilda ungdomshem*. Doktorsavhandling. Statens institutionsstyrelse: Stockholm Växjö: Elanders Sverige AB.
- Engdahl, Oskar & Bengt Larsson (2013). *Sociologiska perspektiv. Grundläggande begrepp och teorier*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Ernsjö Rappe, Tini (2015). *Hem: Ett reportage om Sofia Rappe Johansson och om samhällets omhändertagande av barn*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Forsell, Anders & Anders Ivarsson Westerberg (2015). *Administrationssamhället*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Gilje, Nils & Harald Grimen (2014). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Borgå, Finland: Bookwell AB.
- Grape, Ove (2006). Marknadsorientering av socialtjänsten – orsaker, motiv och effekter. I Grape, Ove, Björn Blom & Roine Johansson (red.) *Organisationer och omvärld, - en institutionell analys av människobehandlande organisationer* (s. 47-72). Malmö: Studentlitteratur.
- Hartman, Laura (red.) (2011). *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS Förlag.
- Hood, Christoffer (1991). *A public management for all seasons?* Public administration, 69 (1).
- Hollander, Anna (2005). *Privatisering av Socialtjänstlagen – rättsliga villkor för att överlämna utredningar inom individ- och familjeomsorgen på entreprenad*, Socialvetenskaplig tidskrift. (Nr 2-3). s.208-225.
- Härnbro, Simon (2019). *Fabricating the motivated client: problematising the market of social work in Sweden*. Critical and Radical Social Work, vol. 7, no2, 189-202.
- Höjer, Ingrid (2001). *Fosterfamiljens inre liv*. Doktorsavhandling. Göteborgs Universitet: Göteborg.
- Inspektionen för vård och omsorg, IVO (2017). *Barns rätt till familjehemsvård av god kvalitet. Granskning av socialtjänstens myndighetsutövning rörande familjehemsplacerade barn*. Stockholm.
- Johansson, Roine (2009). *Vid den institutionella analysens gränser : Institutionell organisationsteori i Sverige*. Nordiske organisasjonsstudier, (vol. 11: 3). s. 22-39.

Johansson, Staffan, Peter, Dellgran & Staffan Höjer (2015). *Människobehandlande organisationer; Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur & Kultur.

Konkurrensverket (2017). *Marknaden för hem för vård eller boende för ensamkommande och andra barn och unga*. Konkurrensverkets rapportserie 2017:8. Stockholm: Elanders Sverige AB.

Levin, Claes (2017). *Det sociala ansvarets organisering : social barnavård mellan byråkrati och solidaritet*. Lund: Studentlitteratur AB.

Leppänen, Vesa (2013). Socialt samspel -att spela in och tolka telefonsamtal. I Katrin Fangen och Ann-Marie Sellerberg (red.) *Många möjliga metoder* (s. 283-305) Studentlitteratur AB: Lund.

Lindgren Lena (2015). Granskning för utveckling och kontroll i socialt arbete. I Johansson, Dellgran & Höjer (red.) *Människobehandlande organisationer – villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. (s. 272-289). Stockholm: Natur och kultur.

Lundström, Tommy & Maria Sallnäs (2013). *Att värdera dygnsvård– hur nöjda är barnen och vilken betydelse har det?* Socionomens Forskningssupplement (nr 33). s. 40-50.

Länsstyrelsen (2008). *Tillsyn av familjehemsvården i Västra Götalands län - granskning i 11 kommuner/stadsdelsnämnder*. Rapport (2008:64.) Länsstyrelsen i Västra Götalands län.

Länsstyrelsen (2008). *Länsstyrelsernas granskning av den sociala barn- och ungdomsvården 2006-2007: Socialtjänsten och barnen*. Länsstyrelsen i Stockholm: Alfa Print.

Leppänen, Vesa (2013). Socialt samspel. I Fangen Katrine & Ann-Mari Selleberg (red.) *Många möjliga metoder*. (s. 283-300). Lund: Studentlitteratur AB.

Linde, Stig & Kerstin Svensson (2016). *Förändringens entreprenörer och tröghetens agenter*. Stockholm: Liber AB.

Lindgren, Lena (2008). *Utvärderingsmonstret. Kvalitets- och resultatmätning i den offentliga sektorn*. Lund: Studentlitteratur AB.

Löfstrand, Ingrid (2009). *Professionellt föräldraskap: samhällseliga förutsättningar för familjehem för tonåringar*. Licentiatavhandling Luleå: Luleå tekniska universitet.

Nilsson, Lennart (2018). Svenska folket om välfärdsstatens omstrukturering, I Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarson (red.) *Sprickor i fasaden* (s. 363-376). SOM-rapport nr 72. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Olsson, Henny & Stefan Sörensson (2013). *Forskningsprocessen. Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Stockholm: Liber AB.

Mattson Titti och Bo Vinnerljung (2017). *Barn i familjehem Förslag på åtgärder som skulle göra skillnad för samhällets mest utsatta*. Stockholm: SNS Förlag.

McDonald, P. S., & Burgess, C., & Smith, K. (2003). *A support team for foster carers: The views and perceptions of service users*. *British Journal of Social Work*, 33, s.825-832.

Meyer, John W & Brian Rowan (1977). *Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony*. *American Journal of Sociology*. (Vol.83.nr 2). S. 340-363.

Morin, Anders (2012). *Privata företag inom skola, vård och omsorg i de nordiska länderna – en översikt*. : Rapport/Framtidens vård, skola, omsorg. Stockholm: Svenskt Näringsliv.

Persson, Sofia & Sara Uhnöo (2018). *I spänningsfältet mellan institutionella logiker - professionella och frivilliga vid skogsbranden i Västmanland*. *Arbetsmarknad och Arbetsliv* Vol 24 (no 1-2).

Ponnert, Lina (2015). *Barnets bästa i teori och praktik. När olika logiker möts*. *Socionomens Forskningssupplement* (nr 6), s. 44-56.

Sallnäs, Marie (2015). *Familjehemsvård i granskningssamhället*. *Socionomens Forskningssupplement* (nr 6), s. 26-43.

Sallnäs Marie & Stefan Wiklund (2018). *Socialtjänstmarknaden – om marknadsorientering och konkurrensutsättning av individ- och familjeomsorgen*. Stockholm: Liber.

SFS (2001:453) Socialtjänstlagen.

SFS (2001:937) Socialtjänstförordning.

SFS (2016:1145) Lagen om offentlig upphandling.

Skoog, Victoria (2013). *Barn som flyttas i offentlig regi – En studie om förekomst och upplevelser av instabil samhällsvård för barn*. Umeå: Print och Media.

Sköld, Johanna (2006). *Fosterbarnsindustri eller människokärlek : barn, familjer och utackorderingsbyrå i Stockholm 1890-1925*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.

Socialstyrelsen (2019). *Ett hem att växa i – grundutbildning för jour- och familjehem. Familjehemsvården och barnen; Ett uppdrag i samverkan med barnet*. Stockholm: Socialstyrelsen.

SOU 2005:81. *Källan till en chans*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2011: 61. *Vanvård i social vanvård – slutrapport*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2016:78. *Välfärdsutredningens betänkande*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

SOU 2014:3. *Boende utanför det egna rummet*. Stockholm: Statens offentliga utredningar.

Svensson, Gustav (2015). Rättslig reglering av människovårdande organisationer. I Johansson, Dellgran & Höjer (red.) *Människobehandlande organisationer*. (s. 82-105). Stockholm: Natur och Kultur.

Söderlind, Ingrid & Johanna Sköld (2014). *Fosterbarn i tid och rum. Lokal och regional variation i svensk fosterbarnsvård ca 1850-2000*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Tufte, Per Arne (2013). Kvantitativ metod. I Fangen Katrine & Ann-Mari Selleberg (red.) *Många möjliga metoder*. (s.71-100). Lund: Studentlitteratur AB.

Thorsvik, Jan & Dag Ingvar Jacobsen (2008). *Hur moderna organisationer fungerar*. Lund: Studentlitteratur AB.

Wenneberg Barlebo, Sören (2010). *Socialkonstruktivism- positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber AB.

Wibeck, Viktoria (2010). *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som under Sökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur AB.

Wijkström Filip & Tommy Lundström (2002). *Den ideella sektorn. Organisationerna i det civila samhället*. Stockholm: Sober Förlag.

Wiklund, Stefan (2005). *Social barnavård i nya former. Om marknadsorientering inom barnavårdsarbetet*. Socialvetenskaplig tidskrift (nr 2-3). s.149-168.

Wiklund, Stefan (2011). Individ och Familjeomsorgen i välfärdstjänster. I Hartman, Laila (red.) *Konkurrensens konsekvenser – vad händer med svensk välfärd?* (s.111-145). Stockholm: SNS Förlag.

Propositioner

Prop 2016/17:59 Trygg och säker vård för barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet

TV-program

Nyheter Väst (2015) SVT Sveriges Television 7 september

Hemsidor

Socialstyrelsen

8. BILAGOR

Förstudie 1

Bilaga 1 Informationsbrev till familjehem.

Bästa familjehem!

Jag heter Helene Hardenstedt och arbetar som enhetschef inom socialtjänsten parallellt med masterstudier vid Socialhögskolan i Lund, som bland annat innebär att jag ska skriva en uppsats under våren 2016. Studien har en inriktning mot familjehem och familjehemmens erfarenheter. Professor Verner Denvall vid Socialhögskolan i Lund är vetenskaplig handledare för studien.

Syftet med studien är att undersöka vilka erfarenheter familjehemmet har, både av offentlig och/eller privat huvudman och hur de erfarenheterna kan tänkas påverka familjehemmets val av uppdragsgivare. Exempelvis familjehemmets erfarenheter vad gäller avlastning, handledning, utbildning och ersättningsfrågor för att nämna några. Studien har planerats i samråd med nedan nämnda kommuner och resultaten kan komma att användas för att förbättra familjehemsarbetet i kommunen

Studien riktar sig mot familjehem i två kommuner i Skåne – ***Storstad kommun och Småstad kommun***. Studien är väl förankrad vid socialförvaltningarnas respektive ledning och jag, Helene Hardenstedt söker nu, tillsammans med företrädare för nämnda kommuner kontakt med familjehem som under ***perioden den 1 januari 2014 - 31 december 2015*** haft ett eller flera barn placerade hos sig.

Studien har två delar i sitt upplägg. Studiens första del innebär att familjehemmet deltar i en enkätundersökning och studiens andra del innebär att familjehemmet träffar andra familjehem i en fokusgrupp för samtal och dialog. Eftersom studien har en inriktning mot familjehemmens erfarenhet ska enkäten besvaras av familjehemmet, inte av det placerade barnet. Det placerade barnet ska inte heller medverka i fokusgrupp.

Medverkan är frivillig och kan avbrytas närhelst man önskar utan skäl. Det kommer inte att framgå vilka familjehem som medverkar i enkätundersökningen. Resultatet av enkätundersökningen kommer att redovisas på ett sådant sätt att ingen av de som medverkat kan identifieras. Medverkan i fokusgrupp sker tillsammans med andra familjehem som deltagit

i enkätstudien. Man väljer själv vad man vill delge i en fokusgrupp, även det resultatet kommer dokumenteras och redovisas så att ingen av de familjehem som medverkat kan identifieras. Jag, Helene Hardenstedt har tystnadsplikt och har undertecknat sekretessförbindelse.

Vad händer härnäst - Instruktioner

1. Om några dagar kommer en enkät skickas hem till dig/er att fylla i. Det räcker att en familjehemsförälder fyller i enkäten.
2. Du/ni fyller i *en enkät per barn* som varit placerat hos dig/er under *perioden den 1 januari 2014 - 31 december 2015. Med placering kommun avses i den här studien endast XXXXX kommun respektive XXXXX kommun.*
3. I enkäten anger du/ni också om du/ni vill medverka i en fokusgrupp, fyll gärna i önskat datum för medverkan. Förslag på datum framgår av enkäten. Beräkna cirka 2h för medverkan i fokusgrupp, som kommer ske dagtid
4. Ifylld enkät läggs i det frankerade svarskuvert som medföljer enkäten, posta gärna så snart som möjligt. **Senast den 12 mars 2016 önskar jag dina/era enkätsvar.**
5. Om du/ni önskar medverka i fokusgrupp kan du/ni, förutom anmälan via enkät göra anmälan till Helene Hardenstedt eller till kommunens familjehemssekreterare. Kontaktuppgifter framgår nedan.
6. En särskild inbjudan till medverkan i fokusgrupp, med besked om datum, klockslag och plats skickas till dig/er i god tid.

Har ni några frågor är ni välkomna att ta kontakt med mig!

Mina kontaktuppgifter är XXXXXXXX

Jag hoppas att ni som familjehem vill medverka.

Tack på förhand!

Helene Hardenstedt

Socionom och masterstuderande

Bilaga 2. Brev till familjehem om medverkan i fokusgrupp.

Inbjudan till medverkan i fokusgrupp

Bästa Familjehem!

Först vill jag tacka för er medverkan i enkätstudien. Er medverkan är värdefull och kommer ha betydelse för resultatet av studien.

Som framgått av tidigare utskickat informationsbrev är syftet med den här studien att undersöka vilka erfarenheter familjehemmet har av offentlig eller privat huvudman och hur det kan tänkas påverka familjehemmets val av uppdragsgivare. I det snart stundande mötet med fokusgrupp är tanken att erbjuda familjehem som ingår studien att tillsammans med andra familjehem samtala och resonera kring era erfarenheter, exempelvis i frågor som berör avlastning, handledning och utbildning och ersättning. Vid mötet hoppas jag även kunna delge er en del kring studien, även en del kring resultatet av enkätundersökningen.

Praktisk information;

- ❖ Fokusgrupp äger rum XXXXX.
- ✓ Fokusgrupp kommer ske tillsammans med andra familjehem som deltar i studien. Beräkna att cirka 4-8 andra familjehemsföräldrar kommer medverka tillsammans med dig/er. Vi bjuder på kaffe och fika.
- ✓ Beräkna cirka 1.5-2 timmar för medverkan i fokusgrupp.
- ✓ Ni kommer att få information om regelverk kring samtycke. Ni kommer även få underteckna en samtyckesblankett då vi träffas.
- ✓ Med tanke på tystnadsplikt i förhållande till det som diskuteras vid fokusgrupp kommer en familjehemssocionom/familjehemssekreterare från annan kommun än ”den egna” att medverka.

Anmälan: För att jag ska veta hur många som kommer vill jag be dig/er anmäla er genom att kontakta mig eller ”din” familjehemssocionom/familjehemssekreterare. Kontaktuppgifter framgår nedan. Du är även välkommen att höra av dig om du har några frågor eller om något verkar oklart.

Varmt Välkomna - Det ska bli trevligt att träffa er, tycker jag.

Helene Hardenstedt

Socionom och masterstuderande

Kontaktuppgifter; XXXXXX

Bilaga 3. Samtyckesdokument.

INFORMATION OM SAMTYCKE TILL MEDVERKAN I FOKUSGRUPP

Nedan ger du ditt samtycke till att delta i fokusgrupp i en studie, där socionom och master studerande Helene Hardenstedt undersöker vilka erfarenheter familjehem har av offentlig och/eller privat huvudman och hur det kan tänkas påverka familjehemmets val av uppdragsgivare. Läs igenom detta noggrant och ge ditt medgivande genom att skriva under med din namnteckning längst ned.

MEDGIVANDE

Jag har tagit del av information kring studien och är medveten om hur fokusgruppen kommer att gå till. Jag deltar i fokusgruppen frivilligt och har blivit informerad om syftet med deltagandet och är medveten om att jag kan avbryta mitt deltagande utan att jag behöver förklara varför. Det har givits tillfälle för mig att få mina frågor besvarade innan fokusgrupp skulle påbörjas. Det har även i förväg framgått till vem jag har kunnat vända mig för mer information. Jag ger nedan mitt medgivande att dokumentera och använda den information som samlas in under fokusgruppen samt att publicera resultat från fokusgruppsstudien. Materialet från fokusgruppen kommer att behandlas konfidentiellt i den meningen att mitt namn aldrig kommer att publiceras.

Ort / Datum Namnteckning

.....

Namnförtydligande

.....

Bilaga 4 Intervjuguide inför strukturerade intervjuer

Semistrukturerade intervjuer med en öppnare form av intervjuguide, en uppsättning teman och frågor.

- Hur organiseras arbetet i föreningen
- Stadgar
- Styrelse
- Medlemskap
- Vilken räckvidd har föreningen
- Antal familjehem
- Geografisk spridning
- Förhållandet erfarna/oerfarna familjehem
- Spridning med avseende på om familjehem har uppdrag från kommun eller konsulentstödd verksamhet
- Vilka frågor driver ni?
- Remissinstans?
- Rekrytering av familjehem
- Svårigheter att rekrytera familjehem – kopplingar, samband, vad beror det på ?
- Marknadsandelar
- Konkurrensutsatt marknad
- Likheter/skillnader mellan kommunal och konsulentstödd verksamhets tillvägagångssätt vid rekrytering
- Lyckosamma faktorer nu och i framtiden
- Framtida utmaningar
- Betydelsen av lagstiftning, regelverk och ökad kontroll?
- Ökad kontroll genom lagstiftning
- Oseriösa verksamheter

- Vinstdrivande verksamheter
- Familjehems behov av stöd
- Huvudmannens organisering
- Olika former av stöd
- Finns det ett samband mellan familjehems erfarenheter och val av huvudman?
  - Varför/varför inte
  - Hur skulle man kunna beskriva det sambandet?

